

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Fungování
Sekretariátu pro věci církevní
1967 – 1989**

Mgr. Alena Vantová

Katedra Církevných dejín
Vedoucí práce Dr. Pieter Morée
Studijní program evangelická teologie
Studijní obor evangelická teologie

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Fungování Sekretariátu pro věci církevní 1967 – 1989 napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 16.čuna 2013

Mgr. Alena Vantová

Bibliografická citace

Fungování Sekretariátu pro věci církevní 1967 - 1989. [rukopis] : Diplomová práce / Mgr. Alena Vantová; vedoucí práce: Dr. Pieter Morée -- Praha, 2013. -- 78 s.

Anotace

Témou diplomovej práce je fungovanie Sekretariátu pre veci cirkevné na Ministerstve kultúry. Vo svojej činnosti vykonával rozhodnutia predsedníctva Ústredného výboru KSČ. Monitoroval aktuálnu situáciu v cirkvách a náboženských spoločnostiach a presne vymedzoval hranice a možnosti, akými bolo možné realizovať náboženský život v republike. Cirkvi mu museli hlásiť svoje akcie.

Klíčová slova

Sekretariát pre veci cirkevné, cirkevná politika, normalizácia, konsolidácia, cirkvi a náboženské spoločnosti, ÚV KSČ

Summary

This thesis examines the functioning of the Secretariat for Church Affairs of the Ministry for Culture in Czechoslovakia between 1967 and 1989. Its activities were aimed at the implementation of political decisions of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. It monitored the situation in churches and religious communities and defined limits and options of religious life in the country. Churches had to report their activities to the Secretariat.

Keywords

Secretariat for Church Affairs, church politics, normalization, consolidation, churches and religious communities, Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia

Poděkování

Chcela by som poďakovať svojmu školiteľovi za usmernenie a kritické pripomienky k diplomovej práci, Lukášovi Vyoralovi za jazykové konzultácie a mojej rodine za to, že mi vytvorila priestor na nerušené písanie tejto práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Sekretariát pre veci cirkevné (SPVC).....	9
1.1. Úrad.....	10
1.2. Pražská jar 1968.....	18
1.3. Správy SPVC z rokov 1969 – 1989.....	20
2. Cirkvi a náboženské spoločnosti	42
2.1. Rímskokatolícka cirkev	51
2.2. Združenie katolíckeho duchovenstva – Pacem in Terris (ZDK - PiT).....	57
2.3. Rády a rehole.....	61
2.4. Nekatolícke cirkvi a náboženské spoločnosti.....	63
2.5. Českobratská cirkev evanjelická (ČCE).....	65
2.6. Cirkevná tlač a dovoz kníh.....	72
Záver.....	77
Zoznam literatúry.....	79

Úvod

Po februárovom prevrate roku 1948 sa s novým režimom zmenil prístup k cirkvám a náboženským spoločnostiam. Od dohľadu nad cirkvami, ktorý umožňoval slobodný rozvoj sa prešlo na dozor, ktorý určoval pravidlá hry pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti, vnímané boli ako triedny nepriateľ pracujúceho ľudu, ich úloha vo verejnom živote bola obmedzená na priestor fár a kostolov.

Nástrojom novej cirkevnej politiky sa stali cirkevné zákony prijaté v roku 1949 a štátny aparát na ministerstve kultúry, ktorý využíval svoje zákonné možnosti na ovplyvňovanie stavu religiozity v krajine. Zaviedol sa dozor nad bohosloveckými fakultami, uvedenie duchovných a laikov do cirkevných funkcií i dohľad nad ich umiestňovaním a premiestňovaním prostredníctvom inštitútu štátneho súhlasu.

Určitý zlom vo vzťahu medzi štátom a cirkvami predstavovala pražská jar, ktorá priniesla nový vietor do vzťahu. Táto zmena bola násilne prerušená vpádom vojska do Československa. Mnoho záležitostí, ktoré v tomto období vzniklo, už nemalo šancu ďalej sa rozvíjať a vzťah medzi štátom a cirkvami sa vrátil do starých koľají, pričom si režim pamätal na aktivity vyvíjané v období 1968 – 1969. Práca sa sústreďuje na obdobie, ktoré nasledovalo po tomto zlomovom období. Aktivity cirkví a náboženských spoločností boli usmernené do predpísaných hraníc a spôsobov, ktorými bolo možné sa realizovať.

Tlak normalizačného režimu bol odlišný od tlaku päťdesiatich rokov, namiesto verejných cirkevných procesov sa uplatňovala politika tlačenia cirkví do úzadia, do cirkevných priestorov. Akákoľvek aktivita, ktorá by sa snažila

prekročiť vymedzený priestor bola potlačovaná prostredníctvom konzultácii na ministerstve kultúry a prostredníctvom oficiálnych vedení cirkví, ktoré presadzovali model spolupráce so štátom.

Sekretariát pre veci cirkevné na Ministerstve kultúry mal formálne na starosti cirkevnú politiku, v skutočnosti sa všetko podstatné rozhodovalo na predsedníctve ÚV KSČ, ktorý definoval pravidlá a podmienky a Sekretariát vykonával praktickú realizáciu štátnej cirkevnej politiky. Druhá strana, cirkvi a náboženské spoločnosti, k tomu nemohla mnohé povedať.

Podkladom pre napísanie diplomovej práce boli archívne dokumenty uložené v Štátnom archíve v Prahe – Chodovci v štvrtom oddelení, ktoré archivuje fondy štátnej správy z rokov 1948 – 1992 a vypracoval archívnu pomôcku s názvom *Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury (vlády) ČSR 1967 – 1990*. V práci boli použité úvodné časti fondy, ktoré obsahujú dokumenty o fungovaní, stratégií Sekretariátu pre veci cirkevné a jeho správy, ktoré písal pre Ústredný výbor Komunistickej strany Československa.

V sekundárnej literatúre je obdobie komunizmu čiastočne spracované, pričom najväčšia pozornosť je venovaná katolíckej cirkvi a najviac je spracované z obdobia nástupu Komunistickej strany Československa ku moci. Celé toto obdobie spracoval Balík a Hanuš vo svojej knihe *Katolícka cirkev v Československu v letech 1949 – 1989*¹.

Obdobie normalizácie patrí medzi najmenej spracovaný úsek dejín. Vydané práce sa zamierali na vybrané úseky alebo témy. Jaroslav Cuhra spracoval československo – vatikánske rokovania a začiatok nástupu normalizácie²,

---

1 Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří: *Katolícka cirkev v Československu v letech 1949 – 1989*, Brno: CDK 2007.

2 Cuhra, Jaroslav, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1999 a Cuhra, J.: *Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR vol. 34. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

dizertačná práca Zdenka Demla sa venovala otázke cirkevných tajomníkov³. Pešek a Barnovský spracovali situáciu cirkví a náboženských spoločností na Slovensku⁴.

Táto práca sa sústredila na fungovanie, vnútornú štruktúru a naplň Sekretariátu pre veci cirkevné, ktorý mal na starosti aplikáciu rozhodnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Je rozdelená do troch kapitol, kde v prvej kapitole je sústredená pozornosť na Sekretariát, na jeho fungovanie a organizáciu v rokoch medzi 1969 – 1989 a jeho podriadenosti predsedníctvu Ústredného výboru KSČ, ktoré malo hlavné slovo v určovaní cieľov cirkevnej politiky. V druhej a tretej kapitole sa venujem cirkvám a náboženským spoločnostiam prostredníctvom správ, ktoré o nich písal Sekretariát. Všimam si, ako ich charakterizoval, čo od nich požadoval, aký obraz o nich mal a ako charakterizoval ich aktivity.

2001.

3 Demel, Zdeněk, Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu, Brno: CDK, 2008.

4 Pešek, Ján, Barnovský, Michal, V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku 1969 – 1989. Bratislava : VEDA 2004.

1. Sekretariát pre veci cirkevné (SPVC)

Československá republika od svojho začiatku nadviazala na predchádzajúcu rakúsko-uhorskú tradíciu dohľadu nad činnosťou cirkví a náboženských spoločností. Túto prax prevzal komunistický režim, ktorý zriadil v roku 1949 na základe cirkevných zákonov Štátny úrad pre veci cirkevné⁵, ktorý mal na starosti normotvornú a dozornú činnosť v cirkevných a náboženských otázkach. Činnosť cirkví a náboženských spoločností boli usmerňované žiadúcim smerom prostredníctvom administratívnych opatrení a tlakom na vedenie cirkví s cieľom výstavby socialistického zriadenia.

Informácie o cirkvách dostával režim aj zo správ od ministerstva vnútra, ktorých cieľom bolo získanie informácií o plánoch a postojoch cirkví, ktoré boli využité vo formulácii cirkevnej politiky. Organizovalo akcie prostredníctvom ktorých boli ovplyvňované rokovanie, diskreditované nepohodlné osoby, šírená nedôvera medzi členov cirkví. Cieľom týchto inštitúcií podľa Cuhry bolo

„získat „maximální množství informací, paralyzovat aktivitu církví, zabránit jejich působení ve veřejném živote a zatlačovat je do role „uspokojovatelů náboženských potřeb“ a v neposlední radě prohlubovat jejich vzájemné vnější i vnitřní rozpory“⁶.

---

5 V rámci reorganizácie v roku 1956 bol zrušený, jeho kompetencie prešli na Ministerstvo školstva a kultúry, kde bol vytvorený cirkevný odbor. Po reorganizácii v roku 1967 bola cirkevná agenda prevedená na Ministerstvo kultúry, pod ktoré spadal Sekretariát pre veci cirkevné (SPVC), v roku 1987 premenovaný na Sekretariát vlády ČSR pre veci cirkevné.

6 Cuhra, Jaroslav: Cirkevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972, Sešity ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, vol 32. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1999, str. 37 (ďalej „Cirkevní politika“).

1.1. Úrad

Sekretariát pre veci cirkevné na Ministerstve kultúry ČSR (SPVC)⁷ bol zriadený na ministerstve ako ústredný orgán štátnej správy pre cirkvi a náboženské spoločnosti. V čele úradu stál riaditeľ, ktorý zároveň vykonával funkciu zástupcu ministra kultúry. Za činnosť voči vláde ČSR zodpovedal minister kultúry. Úlohou Sekretariátu bola zabezpečenie činnosti cirkví a náboženských spoločností v súlade s platnými právnymi predpismi a zaistenie odborného riadenia a usmerňovania činnosti tajomníkov pre veci cirkevné na úrovni okresu a kraju.

Sekretariát pre veci cirkevné sa delil na oddelenie pre katolícku cirkev, oddelenie pre nekatolícke cirkvi, oddelenie pre spoločné a koncepčné úlohy, oddelenie pre regulovanie edičnej činnosti cirkví a právne a ekonomické oddelenie. Vytvorené bolo 25 systematizovaných miest. Kvôli realizácii záverov II. vatikánskeho koncilu bola zriadená komisia pre štúdium problematiky laického apoštolátu a komisia pre štúdium koncilových dokumentoch v oblasti liturgie zložených z tajomníkov pre veci cirkevné ONV z jednotlivých krajov ČSR.

Úlohou Sekretariátu bola organizácia týždenných seminárov a pravidelných porád pre tajomníkov pre veci cirkevné KMV, kde obsahom bolo oboznámenie sa s rámcovými úlohami štátnej cirkevnej politiky a aktuálnymi problémami. Termín konania porád tajomníkov pre veci cirkevné ONV aj jej obsahové zameranie boli predmetom konzultácie so Sekretariátom, ktorý vysielal na tieto porady svojich referentov.

Sekretariát vypracúval mesačné správy pre členov vlády, vedúceho

---

⁷ Viedol ho Karel Hřůza, potom Zdeněk Mixa a nakoniec František Jelínek.

ideologické oddelenia ÚV KSČ, v ktorých podával informácie o stave cirkevnej politiky v danom mesiaci. Vydával štvrťročne *„Informační bulletin o vnitřních a mezinárodních církevněpolitických událostech“* a neperiodickú radu z oblasti cirkevnej politiky.

Na základe uznesení ÚV KSČ vypracúval Sekretariát správy, ktoré prekladal do rúk vedenia ideologického oddelenia alebo oddelenia propagandy a agitácie, ktoré vypracovalo z dodaných informácií správu, ktorá šla do rúk prvého tajomníka ÚV KSČ alebo predsedníctvu ÚV KSČ k prerokovaniu. S riadením cirkevnej politiky bol spätý

*„sekretariát ÚV KSČ, kde se také církevní otázky projednávaly a přijímala příslušná závazná usnesení, ÚV KSS a byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích a v neposlední řadě federální vláda ČSSR a obě vlády národní.“*⁸

Na federálnej úrovni fungoval od roku 1971 Sekretariát pre veci cirkevné Úradu predsedníctva vlády ČSSR, ktorý sa stal medzistupňom medzi národnými sekretariátmi a jeho pracovníci podávali informácie na oddelenie propagandy a agitácie, pričom prvý tajomník disponoval správami od národných sekretariátov. Návrh na zriadenie federálneho úradu z 22. Mája 1970 bol formulovaný podľa autorov s cieľom, *„aby se zabránilo nebezpečí, že církve využijí nejednosti národních sekretariátů v určitých otázkách ve svůj prospěch“*⁹.

V následnom uznesení prešlo vytvorenie malého úradu pri úrade vlády ČSSR, ktorý dostal na starosti oblasť zahraničnej cirkevnej politiky. Bol zriadený v roku 1971. Na prvých stretnutiach sa riešil vzťah medzi národnými ministerstvami a vzájomné zjednotenie postupu a vymedzenie pôsobnosti

8 Cuhra, Církevní politika str. 35.

9 Cuhra, Církevní politika, str. 33.

cirkevného sekretariátu federálnej vlády ČSSR voči ministerstvu kultúry ČSR a ministerstvu kultúry SSR. Na federálnu úroveň bola presunutá agenda Kresťanskej mierovej konferencie, kde organizoval ich zahraničné cesty a staral sa o ich služobné pasy.

Na neskorších poradách sa riešil postup k žiadosti ordinárov o zavedenie funkcie laického jáhenstva (diakonátu), prispôsobenia umiestnenia farností rímskokatolíckej cirkvi podľa stavu religiozity, politické a právne podmienky činnosti rádov a kongregácií, vyjasnenie pôsobnosti cirkevných orgánov a ich zahraničných vzťahov k cirkevným kontrolám. Prvý šéfom novovytvoreného sekretariátu sa stal Karel Hrůza, ktorý predtým pôsobil vo funkcii riaditeľa Sekretariátu pre veci cirkevné na Ministerstve kultúry ČSR. Od roku 1983 do roku 1989 viedol úrad Vladimír Janků.

Na úrovni krajov a okresov fungovali krajskí a okresní cirkevní tajomníci, ktorí sa zodpovedali miestopredsedom krajských a okresných národných výboroch. Mali „*bezprostřední a stálá vliv na činnost církevních složek a duchovních*“¹⁰. Podľa Holečkovej mali zásadný význam pre duchovných, „*neboť nejenže se jim nedalo vyhnout v běžném životě, ale bez jejich souhlasu nemohl kněz či biskup vůbec vykonávat své povolání*“¹¹.

Boli podriadení jednak orgánom príslušného kraja alebo okresu a jednak SPVC MK ČSR (SSR). Menovanie tajomníkov ONV a KNV bolo na základe konzultácie „*s KNV, resp. Sekretariátem vlády ČSR pro věci církevní*“.¹² Medzi úlohy, ktoré vykonávali cirkevní tajomníci podľa Fabera patrilo aj „*podporování a udržování SKD PIT, které mělo vytvářet státem ovládanou*

10 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Opatření ke zkvalitnění řízení církevní politiky v České socialistické republice, 8. července 1987, str. 2 (Opatření ke zkvalitnění“).

11 Holečková, Marta Edith: Cesty katolického samizdatu 80. let. Praha : Vyšehrad 2009, str. 20 (ďalej „Holečková“).

12 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Realizace usnesení vlády ČSR č. 181 ze 14. července 1987, str. 2.

*platformu spolupráce cirkve se státem*¹³“.

Na základe uznesenie vlády ČSSR č. 161/P z roku 1973 zodpovednosť za riešenie základných otázok štátnej cirkevnej politiky sa presunula na poverených miestopredsedom KNV a ONV, zainteresovaní tak boli aj volení funkcionári. Týmto opatrením sa mala zvýšiť „*autorita a vážnosť štátneho dohľadu nad činnosťami cirkvi a náboženských spoločností*“¹⁴, uskutočnila sa zároveň aj výmena cirkevných na väčšine ONV.

Správy z tohoto obdobia dlhodobo hodnotili obsadenosť miest krajských a okresných cirkevných tajomníkov za neuspokojivú¹⁵. Vypracovaná správa z roku 1973 konštatovala, že u tajomníkov na úrovni okresu a kraju z celkového počtu 90 pracovníkov 71 percent pracovníkov pôsobilo v cirkevnej oblasti menej ako 5 rokov, iba 20 % malo prax nad 10 rokov. 95 % z nich boli členmi KSČ a 91 % malo robotnícky pôvod¹⁶. Na základe toho prijalo predsedníctvo ÚV KSČ v roku 1974 rozhodnutiu o posilnení počtu zamestnancov na úrade¹⁷.

Tento problém sa nepodarilo trvalo vyriešiť. Dokladom je správa z roku 1977, ktorá konštatovala, že nebola vyriešená systematizácia počtu pracovníkov na strednej úrovni riadenia, kde okrem moravských krajov pracoval v oblasti

---

13 Faber, Tomáš: Uplatňování církevní politiky prostřednictvím státních institucí v letech 1948 – 1989, Diplomová práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích: České Budějovice 2008, str. 91

14 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za březen 1975, str. 5.

15 Správa konštatovala, že v 7 krajoch bolo obsadených len tri, v 4 krajoch bolo hodnotené ako nedostatočné a v Stredočeskom kraji nebol obsadený post krajského cirkevného tajomníka dva roky. Horšie bola hodnotená situácia na úrovni okresov, kde neboli obsadené funkcie v Západočeskom, Severočeskom a Severomoravskom kraji.

16 Ďalej konštatovala, že 55 percent nad 50 rokov, 20 percent do 45 rokov. 50 % z nich malo základné, 35 % stredné a 15 % vysokoškolské vzdelanie. SUA, fond MK – SPVC, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 29 (ďalej „Kontrolní zpráva o realizaci“).

17 Bolo prijatých do úradu šesť vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov do 40 rokov, z ktorých traja mali viac ako päťročnú prax v cirkevnej oblasti, ostatní prešli z iných pracovných oddelení. Všetci pracovníci okrem písarky a jedného referenta boli členmi KSČ.

cirkevnej politiky len jeden pracovník. V prípade dlhodobej nemoci musel byť poverený pracovník z ONV, a on tak „nemůže řešit otázky zásadní povahy v kraji a tím i na svém svěřeném pracovním úseku.“¹⁸ Dôvodom bol nedostatok materiálnych a finančných prostriedkov, a preto museli vykonávať túto agendy aj pracovníci poverení inými úlohami.

V roku 1986 sa snížil počet pracovníkov na Sekretariáte z 24 v roku 1970 na 15 pracovníkov v roku 1986¹⁹ Vláda sa rozhodla na tento stav reagovať vo svojom uznesení č. 181 z 14. júla 1987 rozhodnutím o zvýšení pracovníkov na úrovni okresu o 3 – 5 pracovníkov. Celkovo malo ísť o nárast 23 pracovníkov²⁰. Podobné opatrenie sa realizovalo aj na Slovensku²¹.

V rámci celkovej reformy riadenia cirkevnej politiky prijala vláda uznesenie č. 181 zo 14. júla 1987 o zmene názvu Sekretariátu na Sekretariát vlády České socialistické republiky pre veci cirkevné²². Vedením bol poverený minister kultúry a funkciu vedúceho mal zastávať riaditeľ v pozícii štátneho tajomníka. Súčasťou reformy bolo zlepšenie systematizačného rozvrhu funkčných a pracovných miest na Sekretariáte a posilnené mzdové prostriedky na miesta. Cieľom týchto opatrení malo byť

„zajištění přechodu od administrativních metod práce s představiteli církvi a jejich duchovními k politické práce s nimi, aby bylo zabráněno

---

18 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 30

19 Opatření, str. 2

20 Opatření ke zkvalitnění, str. 2

21 Boli zriadené krajské sekretariáty národných výborov pre veci cirkevné a Národný výbor hlavného mesta Bratislavy a zároveň prebehla systematizácia na úrovni okresov v Trnave, Nitre, Senici, Čadci, Banskej Bystrici, Žiline, Dolnom Kubíne, Spišskej Novej Vsi, Poprade, Prešove a Košiciach – vidieť. Zvýšený bol objem finančných prostriedkov na mzdy v rámci rezortu Ministerstva kultúry.

22 Na základe uznesenia bol vytvorený Sekretariát Národného výboru hlavného mesta Prahy pre veci cirkevné, krajské sekretariáty pre veci cirkevné. V Brne, Plzni, Ostrave a Ústí nad Labem bol zriadený post tajomníka ONV pre veci cirkevné na úrovni odboru s kontrolou a koordináciou zo strany predsedy ONV.

*oslabení autority státních orgánů v celé církevní oblasti“.*²³

Na krajskú úroveň sa presunula kontrolná funkcia a správne agendy s cieľom odľahčenia okresných článkov riadenia cirkevnej politiky. Na základe poverenia rady KNV mal zabezpečovať koordináciu a kontrolu s cieľom „zajistování zásadních úkolů státní církevní politiky v kraji“.²⁴ Získali postavenie útvaru s postavením odborov a tajomník pre veci cirkevné sa stal vedúcim úseku pre cirkevnú politiku. Mal postavenie vedúceho odboru a podriadenie predsedovi príslušného národného výboru.

Na činnosť cirkevných tajomníkov na úrovni okresu a kraju v priebehu dobu dochádzali sťažnosti na ich prácu. Správa konštatovala, že toto konanie „oslabuje státní dozor nad činností církví a působí politické škody“²⁵ a vytvárala problémy s realizáciou zásad koncepcie štátnej cirkevnej politiky, čo mohlo byť využívané druhou stranou „jako argumentu proti porušování ústavních práv věřících občanů“²⁶. Sekretariát to považoval za čiastočný problém, ktorý bol zveličovaný a vydaný za všeobecne uplatňovanú prax v spoločnosti. Kritika podľa Peška a Barnovského bola obrátená len smerom na realizátorov cirkevnej politiky a „vôbec sa nepripúšťalo, že hlavným zdrojom kritizovaných skutečnosti je celková orientácia štátnej cirkevnej politiky“²⁷.

V oblasti zahraničnej politiky, ktorá sa dotýkala cirkví to bola problematika československo – vatikánskych vzťahov, ktoré ostali nevyriešené od vzniku Československa. Vatikánu sa podarilo uzavrieť zmluvy s viacerými štátmi

---

23 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Aparát státního řízení církevní politiky, str. 1.

24 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Návrh nařízení vlády ČSR, kterým se doplňuje nařízení vlády ČSR č. 151/1982 Sb., o zřizování odborů a jiných útvarů národních výborů, ve znení zákona ČNR č. 133/1985 Sb., o požární ochraně.

25 Informativní zpráva, str. 8.

26 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 30.

27 Pešek, Barnovský, str. 85.

východného bloku o postavení katolíckej cirkvi v krajine a to isté sa usilovala aj v Československu. Po zmene režimu sa prvé rokovania uskutočnili v roku 1963, ktoré s prestávkami pokračovali do roku 1989, pričom väčšinu sporných otázok sa nepodarilo vyriešiť k obojstrannej spokojnosti. Režim presadzoval kandidátov s pozitívnym prístupom k socialistickému zriadeniu, s čím väčšinou nesúhlasil Vatikán.

Na medzinárodnej scéne vyvolal veľký ohlas II. vatikánsky koncil, na ktorí boli pozvaní aj zástupcovia zo socialistických krajín. Vatikán pod vedením Pavla VI. zmenil kurz vatikánskej politiky voči socialistickým krajinám, uskutočnilo sa kompromisné zvolenie sídelných biskupov v Československu. Tieto zmeny podľa Kaplana

„podnítilo tvůrce církevní politiky ve státech sovětského bloku se stále velkým vlivem katolické církve k úvahám o možnostech a důsledcích prováděných i očekávaných korektur politiky Vatikánu.“²⁸

Po nástupe Jána Pavla II. sa kurz Vatikánu ostro zmenil a v dokumentoch štátnej správy sa vrátilo negatívne hodnotenie vatikánskej politiky za Pavla VI. a Jána Pavla II.

Socialistický blok si vytvoril svoje vlastné medzinárodné organizácie, ktorých úlohou malo byť boj za mier a spravodlivosť vo svete, zároveň mali slúžiť ako predĺžená ruka komunistickej strany. Podľa Klokočky bola cirkevná politika KSČ *„do jisté míry autonomní, avšak svoje stanoviska konfrontovala průběžně se sovětskou církevní politikou a církevní politikou jiných zemí východního bloku.“²⁹*

28 Kaplan, K.: Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963 – 1973. Brno : CDK 2001.

29 Klokočka, P.: Náboženský život katolické církve Sokolovského vikariátu v materiálech církevního tajemníka 1949 – 1960. Diplomová práce. České Budějovice : Jihočeská universita

Bola vytvorená napr. Berlínska konferencia, Všekresťanské mierové hnutie a Kresťanskú mierovú konferenciu (KMK), ktorá predstavovala „jednu z najvýznamnejších mezinárodných kresťanských aktivít, ktorá medzi nekatolíckymi organizáciami patrila k neznámejším“³⁰. Podľa Cuhry prispievala KMK i „ku zkruslování pohledu na život církvi v socialistických státech a byla i předmětem intenzivního ideologické manipulace ze strany státních orgánů komunistických vlád, od pečlivého výběru vedoucích činitelů po snahu využívat jejich členů v zájmu rozvědek socialistických zemí“³¹.

V rámci mezinárodných stykov cirkví mal Sekretariát na starosti administratívne záležitosti a financovanie výjazdov duchovných osob do zahraničia a úlohy spojené s Kresťanskou mierovou konferenciou. Ako problém v tejto oblasti videl „nesystematické sledování, analyzování a prognózování činnosti důležitých světových zahraničních církevních centrál a informovanost všech článků státní církevní politiky o výsledcích.“³²

Vo svojich správach navrhoval, aby boli vyslaní len tí duchovní, „u kterých je předpoklad, že budou aktivně prosazovat mírovou politiku čs. vlády“³³ a presadzovaní do vedenia mezinárodných cirkevných organizácií s cieľom „morální a politické podpory pokrokovým silám uvnitř světového křesťanství“³⁴. Mali vystupovať proti kolonializmu a rasovej diskriminácii.

2011.

30 Cuhra, Církevní politika, str. 29.

31 Cuhra, Církevní politika, str. 29.

32 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 28.

33 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informační správa o plnění krátkodobých opatření pro politický postup v oblasti církevní politiky v ČSR, str. 11.

34 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Koncepční materiály ÚV KSČ, str. 2.

1.2. Pražská jar 1968

Pražská jar a zmena vo vedení na Sekretariáte pre veci cirkevné priniesla nový vietor medzi vzťahy medzi štátom, stranou a cirkvami a náboženským spoločnosťami. Bol to prelom do dovtedajšieho stavu, ktorý priniesol takú mieru slobody cirkvám a náboženským spoločnostiam, ktoré neboli mysliteľné ešte pár rokov predtým. Podľa Cuhry priniesla Pražská jar vedomie, že

„s cirkví se přes všechny marsmus uplynulých let a přes všechno pronásledování identifikují tílce lidí ochotných se angažovat bez ohledu na rizika a námahu s tím spojenou.“³⁵

V marci 1968 odišiel z postu vedúceho SPVC Karel Hruža, ktorý bol nahradená Erikou Kadlecovou zo Sociologického ústavu ČSAV, ktorá si priviedla svoj okruh spolupracovníkov. Pod novým vedením došlo k zmene cirkevnej politiky, ktorá priznávala právo veriacim vyslovovať sa k spoločenským otázkam a podieľať sa na príprave dôležitých dokumentov pre spoločnosť. Podľa Cuhry v konaní nového vedenia SPVC

„převažoval realistický náhled na skutečné záměry a možnosti cirkví a restriktivní opatření tohoto typu byla řídka, vedená spíše nutností „vyvažovat“ svou činnost v rámci celého politického systému“³⁶.

Množstvo nevyriešených problémov sa objavilo vo forme požiadaviek zo strany cirkví. V oblasti zákonnej šlo o obnovenie gréckokatolíckej cirkvi,

---

35 Cuhra, Jaroslav: Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR vol 34. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, str. 31 („ďalej Cuhra, jednání“).

36 Cuhra, Církevní politika, str. 21.

zrušenie diskriminácie, revíziu štátneho dohľadu nad cirkvami, novelizáciu cirkevných zákonov z roku 1949, obnovenie činností YMCY a IWCY a zrušenie a zmiernenie administratívnych opatrení v oblasti cirkevnej politiky. V oblasti cirkevnej hierarchie o obsadenie diecézy sídelnými biskupmi, obnova reholí a kongregácií, návrat kňazov z výroby a z emigrácie do duchovenskej činnosti a prehodnotenie praxe udeľovania štátneho súhlasu k výkonu duchovenskej činnosti.

V oblasti školstva o zavedenie náboženského vyučovania na školách všetkých stupňoch, možnosť pracovať medzi mládežou, obnova činnosti diecéznych seminárov, zriadenie bohosloveckej fakulty v Olomouci. A v oblasti mediálnej o prístup k rozhlasu, tlači a televízii a zrušenie cenzúry vnútrocirkevných obežníkov.

Obnovená bola činnosť gréckokatolíckej cirkvi vládnym nariadením v júli 1968, prebiehala revízia cirkevných procesoch z päťdesiatich rokov, vytvorená bola komisia pre mimosudné rehabilitácie osôb a udelenie štátneho súhlasu k výkonu biskupskej funkcie³⁷ sa podarilo len čiastočne a celá procedúra sa dlho ťahala.

Predsedníctvo Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva na nátlak v marci 1968 odstúpilo a začala svoju činnosť Diela koncilovej obnovy s ustanovujúcim zjazdom na Velehrade 13. a 14. mája 1968 s 577 delegátmi z rad duchovných a laikov a 16 biskupov³⁸. Podľa názoru úradu si „*pracovícové, antisocialistické sily v cirkvi zvolily Velehrad za symbolickú základnu své činnosti*“³⁹.

---

37 V prvej skupine to bol pražský svätiaci biskup Kajetán Matoušek, českobudejovský biskup Josef Hlouch a brnenský biskup Karel Skoupý. Neskôr ho získal súhlas Štěpán Trochta litoměřický biskup a olomoucký svätiaci biskup Stanislav Zela.

38 Cuhra, *Církevní politika*, str. 20.

39 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace o průběhu církevních slavností v

1.3. Správy SPVC z rokov 1969 – 1989

Po augustovej okupácii v roku 1968 sa všetko zmenilo. Od atmosféry celej spoločnosti až k vzťahu štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam. Začala sa uplatňovať proces, ktorý najprv zasiahol politickú a spoločenskú oblasť, neskôr sa prejavil aj v cirkevnej oblasti. V dobovej terminológii to znamenalo prekonanie krízového stavu a nastolenie konsolidačného procesu.

Nastala tzv. normalizácia, ktorá prebiehala v dvoch fázach. V prvej fáze reformné krídlo strany bolo odstránené zo svojich postov, v úradoch a podnikoch sa uskutočnili personálne čistky, kde hlavným kritériom pre zachovanie miesta sa stal postoj k augustovej intervencii 1968.

Normalizácie v cirkvách sa časovo oneskorilo. Najprv sa riešil post vedúceho sekretariátu, kde bol tlak na Eriku Kadlecovú, aby odstúpila zo svojej funkcie šéfky. Hľadalo sa riešenie, ktoré malo zabezpečiť presadenie „*marx-leninských postojů a vyloučilo možnost vlivu pravicových a protisovetských tendencí v církevní oblasti*“⁴⁰. Vedenie bolo obviňované z protisovietského postoja ich vedúcich pracovníkov a ich orientácia mala byť „*západní, zejména západoněmecké církevní a vědecké instituce a kontakty*“⁴¹.

Sťažnosti smerovali proti údajnému neplneniu aprílového a májového zasadnutia ÚV KSČ. Kritika proti vedeniu úradu smerovala pre dávanie voľného priestoru v pôsobení cirkví, nezasahovania okolo smrti kardinála Berana, vykonávaníu bohoslužobné úkony mimo kostolov na verejnosti,

---

Jihomoravském kraji, str. 1.

40 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2. - list Jaroslava Wiendla, tajomníka pro věci církevní odboru školství a kultury Západočeského krajského národního výboru L. Štrougalovi, dňa 16. července 1969, str. 2 (ďalej „list Jaroslava Wiendla“).

41 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2. - list Libuše Krásnej, pracovnice ministerstva kultúry Milošovi Jakešovi, predsedovi Ústrednej kontrolnej a reviznej komisie ÚV KSČ, dňa 26. května 1969, str. 2.

organizovaní duchovních cvičení a púti do Ríma, nadviazaní kontaktov s emigrantskými organizáciami v Ríme a Viedni a cenzúrou cirkevnej tlače a iných materiálov cirkví. Bolo im vyčítané, že „nečelilo těmto reakčním tendencím, ale naopak s těmito změnami ochotně projevovalo souhlas“⁴². Ako nástupca bol navrhovaný Karel Hruza, pretože „nikdy nesouhlasil s provatikánskou orientací vysoké hierarchie a s likvidací Mírového hnutí katolického duchovenstva“⁴³.

Staronové vedenie pristupovalo k cirkvám reštriktívnym spôsobom, podľa Cuhry sa jeho riaditeľ nevracal s úmyslom „pokračovat v reformních krocích své předchůdkyně a ani to od něj nebylo očekáváno“⁴⁴. Cieľom Hružovho úradu podľa Morého bolo,

*„aby reformy z r. 1968 byly anulovány nebo neaplikovány a aby se církev opět začaly chovat tak, jak se chovaly před r. 1968 – tedy aby zapomněly na další veřejné aktivity nebo vyjádření.“*⁴⁵

Podľa Peška a Barnovského vládlo v najvyšších straníckych orgánov i nižších mocenských štruktúrach presvedčenie, že v prechádzajúcom období sa cirkvi „vymkli spod kontroly štátnej moci a priveľmi sa im ustúpilo“⁴⁶. Predchádzajúce obdobie hodnotil Sekretariát po roku 1969 negatívne, pretože cirkvi sa „soustředovaly k politickému řešení svých požadavků vůči státu“⁴⁷.

---

42 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Informace o kádrových opatřeních v České katolické Charitě, str. 2.

43 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2. - list Jaroslava Wiendla, str. 2.

44 Cuhra, Cirkevní politika, str. 27.

45 Morée, Peter: Jak ČCE nabyla ducha svobody a jak o něj přišla. Roky 1968 až 1977: In: Cesta církve1, knižnice studijních textů Českobratrské církve evangelické. Praha : ČCE 3009. str. 33 ((Ďalej „Morée“).

46 Pešek, Jan – Barnovský, Michal: V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969 – 1989. Bratislava : VEDA 2004, str. 25 (ďalej „Pešek, Barnovský“).

47 SÚA, fond MK – SPVC, kartón č. 2. Informativní zpráva o současné situaci církevněpolitické oblasti v ČSSR, str. 1.

Na začiatku svojho pôsobenie sa zameralo vedenie na vnútorné problémy, takže aktivity cirkví v roku 1969 bežali bez väčších zásahov štátu. Režim nechcel ihneď zatláčať cirkvi do ostrej opozície voči nastupujúcej normalizácii. Podľa Peška a Barnovského to bola „otázka taktiky, vyplývajúca zo zložitosti situácie“⁴⁸. Režim v tomto období varoval cirkvi pred nežiadúcou činnosťou. Pokračovalo sa v rehabilitačných konaniach odsúdených kňazov a do duchovnej správy sa vrátili ľudia presunutí do výroby a rehoľníci a prebehlo zemetrasenie na bohosloveckej fakulte v Litoměřiciach, kde nastúpili noví profesori. Mohli byť vydávané cirkevné časopisy, ale zastavili sa jednanie o uznaní rehoľných sľubov.

Sekretariát dočasne nezasahoval do cirkevných aktivít za účelom zhromaždenia materiálov na prípravu koncepcie novej cirkevnej politiky, ktorá bola definovaná v roku 1970. V koncepcii navrhovali autori prenesenie kompetencii z ministerstva kultúry pod národné vlády argumentujúc zahraničnými skúsenosťami. U nižších stupňoch navrhovali vyňať okresných a krajských cirkevných tajomníkov z odboru školstva a kultúry a podriaďiť ich priamo predsedovi krajskému alebo okresného výboru. Toto opatrenie nebolo prijaté.

Nová štátna doktrína bola prijatá v decembri 1970 pod názvom dokument *Poučenie z krízového vývoja vo strane a spoločnosti po XIII. Zjazde KSČ*. Na základe tohoto dokumentu bola riadená činnosť štátneho aparátu, ktorý bol formálne potvrdený na zjazde a vo voľbách. Týmto dokumentom začala druhá fáza normalizácie.

Cirkevná politika bola definovaná najprv v podobe krátkodobých opatrení, ktoré prijalo predsedníctvo ÚV KSČ 22. mája 1970, pričom cirkevné otázky sa

---

48 Pešek, Barnovský, str. 25.

mali takým spôsobom, aby napomáhali konsolidačnému úsiliu a viedli k výstavbe socialistickej spoločnosti. Cieľom opatrení bolo obnovenie poriadku po januári 1968.. Tento materiál definitívne ukončil podľa Cuhry *„pokus o nalezání konsensu mezi státem a církvemi a jednoznačně odsoudil všechny snahy o rovnoprávnou diskusii“*⁴⁹.

Stalo sa podkladom pre nové opatrenia voči cirkvám, pretože cieľom opatrení mala byť podpora lojálnych duchovných a zamedzenie vstupu cirkví do verejného života. Ťažisko pozornosti bolo založené na formulácii postupu voči katolíckej cirkvi a ostatné cirkvi a náboženské spoločnosti podľa Peška a Barnovského stáli na okraji záujmu štátnej moc a *„postup voči nim sa odvodzoval od postupu voči katolíckej cirkvi“*⁵⁰.

Na Slovensku vyvolal nástup normalizačnej cirkevnej politiky odpor u mnohých katolíckych duchovných a laikov. Písali listy adresované štátnym orgánom, biskupom a Vatikánu za zachovanie statusu quo pre rímskokatolícku cirkev, odmietali premiestňovanie opozičných katolíckych duchovných a v prípadoch odobratia štátneho súhlasu. Tieto prejavy sledovala aj Štátna bezpečnosť, ktorá prekonala svoj prechádzajúci útlm a stabilizovala natoľko, že *„bola schopná obnoviť boj pri vnútornému nepriateľovi na ideologickom úseku“*⁵¹. Kontrolované boli schôdzky a stretávania sa duchovných .

Sekretariát dostal za úlohu vypracovať správu o plnení úloh, ktorú vypracoval v priebehu augusta 1970. Správa vystupovala proti tomu, aby náboženské cítenie veriacich *„bylo zneužíváno k činnosti a akcím směřujícím proti zájmům socialismu“*⁵². Cirkvi boli rozdelené na dve skupiny, pretože v

---

49 Cuhra, Církevní politika, str. 30.

50 Pešek, Barnovský, str. 26.

51 Pešek, Barnovský, str. 26.

52 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Zpráva o plnění úkolů v oblasti církevní politiky ministerstva kultury ČSR, str. 2.

činnosti hierarchie rímskokatolíckej cirkvi a ČCE sa v roku 1968 – 1969 prejavili z pohľadu sekretariátu negatívne tendencie.

Vedúci predstavitelia rímskokatolíckej cirkvi a Českobratskej cirkvi prisľúbili pochopenie a ochotu viesť cirkvi v požadovanom smere, napriek tomu bol vedený voči týmto cirkvám kritický rozhovor. V Správe o plnení úloh v roku 1970 bola obvinená rímskokatolícka cirkev z odlišného interpretovanie rozhovoru vedené s ministrom kultúry a ako protiopatrenie zvolalo skupinu katolíckych duchovných, ktorých postoj k zriadeniu hodnotil ako úprimný a „pravdivě je informovat o rozhovoru o oboustranně přijatých závěrech“⁵³.

Rozhovor s ostatnými cirkvami prebehol pokojne, nakoľko sa v predchádzajúcom období neangažovali. Ich činnosť bola hodnotená ako pozitívnu a predstavitelia cirkvi vo svojich verejných vystúpeniach vyjadrovali názor, že „jejich cirkve mají všechny předpoklady a podmínky ke své náboženské činnosti“⁵⁴. Cieľom rozhovorov podľa Demla bolo činiť na cirkevných predstaviteľov nátlak,

„aby ve svých církvích dosáhli změny postoje k pražskému jaru, aby zamezili živým aktivitám vzniklým v jeho době a aby dosáhli toho, že se jejich cirkve nebudou angažovat v politickém a společenském živote“⁵⁵.

Ako problémy a požiadavky boli vnímané platy duchovných, zvýšenie nákladov na vydávanie náboženskej literatúry a rozšírenie počtu titulov, uvoľnenie zahraničného styku cirkvi a štúdium v zahraničí, určenie termínu rokovania s Vatikánom, udržanie autority biskupov, ustanovenie diakonov,

53 Zpráva o plnění úkolů, str. 2.

54 Zpráva o plnění úkolů, str. 2.

55 Demel, Zdeněk: Omezování církevního života ze strany Československého štátu v období 1945 – 1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu. Disertační práce. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2007, str. 102 („ďalej „Demel“).

možnosť organizovať púte, exercície, prednášky.

Ukončená bola činnosť Diela koncilovej obnovy, séria prednášok Živá teológia bola národnými výbormi v auguste 1970 sa neuskutočnila, bol vydaný zákaz ich konania. V septembri 1970 bolo zmenené vedenie Českej katolíckej charity, keď boli dosadení režimom preferovaní ľudia.

29. októbra 1970 bola vypracovaná informačná správa o plnení krátkodobých opatrení pre politický postup v oblasti cirkevnej politiky v ČSR, vypracoval ju L. Macek. Pri realizácii opatrení sa uplatňovala zásada podriadenosti štátnej cirkevnej politiky „*hlavním úkolům při výstavbě socialistické společnosti a součným cílům KSČ a socialistického státu*“⁵⁶. Na základe uznesenia ÚV KSČ mala byť poskytnutá politická, zákonná a hmotná pomoc tým kňazom, „*kteří mají loajální postoj k socialistickému zřízení*“⁵⁷ prostredníctvom Ministerstva kultúry ČSR.

Činnosť katolíckej emigrácie bola v informačnej správe posudzované negatívne. Režimu sa nepáčil rozsah zasielanej literatúry s cirkevným obsahom zo zahraničia. Náboženská literatúra bola posudzovaná dvojako, buď ako nepriateľsky naladenú voči režimu alebo ako politicky nezávadnú literatúru, napr. spevníky, modlitby, cirkevné obrázky. Ministerstvo vnútra prijalo opatrenia k zabráneniu pašovaniu literatúry.

V novembri 1970 vydal Sekretariát stanovisko, že bez oznamovacej a schvaľovacej povinnosti mohli byť len zhromaždenia veriacich v kostole či modlitebne k bohoslužobným úkonom, svadobné, pohrebné a iné sprievody smeli slúžiť len k výkonu bohoslužobného vyznania, prednášková činnosť bola v rozpore s právnym poriadkom a vzdelávacie kurzy sa smeli uskutočňovať len

---

56 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Informační správa o plnení krátkodobých opatrení pro politický postup v oblasti církevní politiky v ČSR, str. 1.

57 Informační správa, str. 3.

pre duchovných.

Na konci roku 1970 sa podľa Cuhry prejavovala istota štátnej správy, že „*odpor církve a církevní hierarchie nemůže nějak výrazněji zkomplikovat politickou situaci v zemi*“⁵⁸. Ani prebiehajúce protesty už nemohli danú situáciu zmeniť. Nepomohli protesty ordinárov proti zrušeniu cyklu Živá teológia.

V roku 1971 bola vypracovaná udelená koncepcia dlhodobého postupu , ktorú tvorila „*kombinácia mocensko-administratívnych opatření a vedecko-ateistického pôsobenia*“.⁵⁹ Cieľom koncepcie bolo, aby cirkvi boli lojálne k režimu, akceptovali ho a nesnažili sa pôsobiť proti nemu alebo vyvíjať aktivity smerom k reformám. Cirkvi a náboženské spoločnosti nemali stáť v ceste budovania socialistickej spoločnosti.

18. augusta 1971 vypracoval riaditeľ Mixa pre oddelenie agitácie a propagácie ÚV KSČ informáciu o cirkevnopolitickej situácii. Zaoberal sa otázkou vytvárania Združenia katolíckeho duchovenstva – Pacem in Terris, sledoval činnosť prípravných výborov s cieľom zaistenia účasti delegácii z jednotlivých krajov na ustanovujúcej schodzi 31. augusta 1971. Predpokladom bolo, že činnosť tejto organizácie sa stane „*pozitivním přínosem v průběhu přípravy voleb do zastupitelských orgánů*“⁶⁰.

Správa si všíma cirkevné zhromaždenia a púte, ktoré nevybočovali z obvyklého rámca. Negatívne reakcie vyvolalo rozhodnutie predsedníctve ÚV KSČ z júla 1971 o obmedzení účasti občanov na cirkevných slávnostiach tým, že „*státní veřejné dopravní prostředky nebyly přednostně používány k těmto účelům*“⁶¹.

---

58 Cuhra, Církevní politika, str. 40.

59 Pešek, Barnovský, str. 60.

60 SUA, fond MK – SPVC, karton č.2 – Informace o současné církevněpolitické situaci, 18.8.1971, str. 1.

61 Informace o současné, str. 1.

Negatívne hodnotené bola činnosť ČCE pri organizovaní mládežníckych stretnutí, táborov a brigád kvôli neinformovaní o počte akcií, obsahu činnosti a vedúcich pracovníkov. Sekretariátu bola uložená povinnosť získať o tom prehľad a počet obmedziť tieto akcie.

Ako reakcia na zákaz ČUTi proti niektorým cirkevným časopisom bola organizovaná podpisová akcia proti rozhodnutiu. Boli navrhnuté opatrenia a rozhovory s vedením ČCE, aby „*nedochádzelo k rozširovaniu týchto nežadoucích akcií*“⁶². Cieľom opatrení malo byť vhodné angažovanie v celospoločenských otázkach a zamedziť snahe cirkví „*využiť predvolebného obdobia k prosazovaniu svojich cirkevných požiadavkú, zvláště v miestnych podmínkách*“⁶³.

Podarilo sa im zamedziť dotazníkovej akcii, ktorú pripravila teologická komisia pri zbore ordinárov a mal byť podkladom pre jesenné zasadenie rímskej synody. Dotazník mali dostať duchovní rímskokatolíckej cirkvi a cieľom bolo získať podklady o činnosti kňazov, o ich postavení v cirkvi a ich súkromnom živote.

Na rok 1975 vyhlásil pápež Pavol VI. milostivý rok, v rámci ktorého sa konali celosvetové oslavy. V Československu organizácia týchto osláv prebiehala pod taktovkou Sekretariátu, ktorý v rámci svojich možností sa usiloval o to, aby tieto oslavy „*nepřispěly ke zvýšené náboženské aktivitě věřících občanů a katolické církve v ČSR*“⁶⁴. Mal na starosti prípravnú komisiu delegácie, ktorej personálne zloženie bolo schválené predsedníctvom ÚV Združenia katolíckych duchovných – *Pacem in Terris*.

Boli monitorované oslavy a bohoslužby a katolícka tlač za účelom minimalizácie informovanosti cirkevnej vernosti o oslavách. Na záver osláv bolo

---

62 Tamže.

63 Tamže.

64 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za duben 1975, str. 2.

v mesačnej správe konštatované, že „zájem a účast věřících na akcích Svatého roku neodpovídal očekávaným výsledkům i představám ordinářů a přinesl jim v tomto směru značné zklamání“⁶⁵. Správa negativne hodnotila ohlasy v zahraničných médiach, pretože zneužili oslavy Svatého roku „k očerňované církevní politiky československého socialistického státu“⁶⁶.

XV. Zjazd KSČ vo svojich záveroch konštatoval, že „převážná část věřících občanů ČSSR se svou aktivně činorodou práci spolupodílí na socialistické výstavbě naší společnosti“⁶⁷. Sekretariát organizoval k zjazdu dennú informačnú službu, ktorej cieľom bolo získanie ohlasov a postojov duchovných a veriacich k zjazdu a jeho priebehu. Informácie boli predávané na spracovanie do spoločnej správy, ktorá bola predávaná telefonicky oddeleniu propagandy a agitácie ÚV KSČ. Stanoviská duchovných a veriacich sa zaoberali vnútornými otázkami cirkvi a postojom štátu a strany k cirkvám. Kladný ohlas bol zaznamenaný v oblasti zvyšovania životnej úrovne a v oblasti,

*„kdy strana otevřeně hodnotí minulý a současný vývoj, včetně krizových let 1968 – 1969 a dává opět možnost návratu těm, jimi bylo zrušeno členství, aby mohli aktivně pracovat v jejich řadách“*⁶⁸.

Kladný postoj bol zaznamenaný u väčšiny členov ZDK – PiT a u prevažnej väčšiny duchovných Československej cirkvi husitskej, kde niektoré zbory sa prihlásili k stanovisku zjazdu a oceňovali „úspěchy naší výstavby, ochotně

---

65 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za říjen 1975, str. 1 (ďalej „Informace 10/75“).

66 Informace 10/1975, str. 1.

67 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Návrh žádoučích opatření na církevně-politickém úseku k zajištění důstojného průběhu oslav 30. výročí Vítězného února, str. 1.

68 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informativní zpráva o ohlasech k výsledkům jednání XV. Sjezdu KSČ v jednotlivých církvích a náboženských společnostech ČSR, str. 2 (ďalej „Zpráva o ohlasech“).

*podporují politiku našeho státu a vedou v tomto duchu své věřící*⁶⁹. Názory ostatných duchovných na zjazd sa líšili, časť prehlásila, že nemá o zjazde ucelený prehľad, časť duchovných a veriacich sa podľa správy nechcelo vyjadrovať do prijatia záverečného prehlásenia, časť sa nezaujímal o zjazd z dôvodu pracovnej zaneprázdnenosti.

Pre správanie sa k jednaniu zjazdu duchovných ČCE podľa správy bola charakteristická *„chladná rezervovanosť a snaha raději nediskutovat a vyhnout se vyjádřit svá stanoviska“*.⁷⁰ Pozitívny k prístupu štátu bolo málo a väčšinou boli izolovaní. Medzi duchovnými ČCE a evanjelickej cirkvi metodistickej bola zaznamenaný názor, že zjazd prijme *„interné uznesenie“*, v ktorom sa mali byť špecifikované postupy voči cirkvám.

Vydanie Charty 77 v Čechách, ktorá nadväzovala na závery Helsinskej konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v roku 1975 o ľudských právach, spustilo mnoho reakcii zo strany štátu a oficiálnych vedení cirkví a náboženských spoločností. Význam tohto dokumentu spočíval podľa Moréeho *„v obsahu, ve formě protestního hlasu, ale neméně také v způsobu, jak Husákův režim rozhodl reagovat.“*⁷¹

14. januára 1977 uverejnili svoje stanovisko k Charte 77 ordinári katolíckej cirkvi, ktorého uznesenie nebolo prijímané od Sekretariátu pozitívne, pretože obsahoval formulácie, *„které mohou tvořit odrazový můstek pro komplikaci budoucích vztahů ke státní správě“*⁷². S Chartou 77 podľa Vatikánskeho rozhlasu súhlasil pápež Pavol VI. a kardinál Casaroli, redakcia Katolíckych novín vydala v mene veriacich odsudzujúce stanovisko k Charte 77. Ohlas na

---

69 Zpráva o ohlasech, str. 6.

70 Zpráva o ohlasech, str. 5.

71 Morée, str. 46.

72 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za mesíc leden 1977, str. 1 (ďalej „Informace 1/77“).

Chartu 77 bol na Slovensku len minimálny a občasné pokusy o organizovanie podpisovanie akcie skončili neúspešne. Podľa Peška a Barnovského „na podobné protesty tu ešte nenastal čas“⁷³.

Odsudzujúce stanovisko vydalo Združenie katolíckych duchovných – Pacem in Terris a odmietavé stanovisko znelo aj od oficiálnych vedení nekatolíckych cirkví a náboženských spoločností. Stanovisko synodnej rady ČCE hodnotila správa „jako velmi chladné a jeho závěr jako provokativní“.⁷⁴ Toto stanovisko bolo rozposlané do zboroch so sprievodným listom adresovanému ministrovi kultúry, takto podľa správy chcela vytvoriť dojem, „že byla k vydání svého stanoviska k „CH 77“ donucena státem“⁷⁵.

Na základe uznesenia predsedníctva ÚV KSČ z 5. januára 1973 „Dlouhodobý postup při řešení vztahů KSČ a socialistického státu vůči církvím, věřícím a náboženské ideologií“ vychádzajúceho z tzv. krátkodobých opatření uznesenie ÚV KSČ z mája 1970 bola vypracovaná kontrolná správa, ktorá konštatovala, že došlo „k pozitivnímu posunu ve vztazích církví a náboženských společností k našemu státu“⁷⁶. U väčšiny duchovných na základe správ od okresných a krajských cirkevných tajomníkov zaznamenal režim lojalitu a ochotu sa občiansky angažovať v prospech režimu.

Správa na jednej strane chváli cirkvi za zmenu postoja voči štátnemu zriadeniu, na strane druhej táto zmena pomohlo sa udržať a upevniť si postavenie u časti veriacich, „kteří by se pravděpodobně v opačném případě rozešli s církví a zřejmě i s náboženskou ideologií“⁷⁷. Cirkvi nemali naďalej

---

73 Pešek, Barnovský, str. 87.

74 Informace 1/77, str. 3.

75 Informace 1/77, str. 3.

76 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 2 (ďalej „Kontrolní zpráva o realizaci“).

77 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 2.

ovplyvňovať a zasahovať do verejného a spoločenského života.

Cirkvi sa však nepodarilo úplne dostať pod kontrolu kvôli pôsobeniu tzv. negatívnych síl v rámci cirkví, čo vytváralo tlak na režimom podporované oficiálne vedenia, aby prijímali stanoviská, ktoré mali „*podpořit argumenty nejen zahraničních antikomunistických centrál, ale i domácích oportunistických skupin a jednotlivců o tzv. „náboženských nesvobodách“ v ČSSR*“⁷⁸. V tejto situácii presadzovala správa za rozvíjanie kladných vzťahov medzi štátom a cirkvami a elimináciu negatívnych síl v cirkvách.

Rímskokatolícka cirkev podľa správy naďalej predstavovala „*významný faktor spoločenského a verejného života v tradičně religiózních oblastech*“⁷⁹. Objavili sa problémy v riadení cirkvi kvôli uvoľnenosti postov sídelných biskupov, ale v rámci vnútroštátnej politiky sa podľa správy cirkev nesprávala konfrontačne, vydala vyhlásenia k XXV. Zjazdu KSSS, k XV. zjazdu KSČ, k 30. výročiu oslobodenia republiky Sovietskou armádou, k októbrovým voľbám do zastupiteľských orgánov v roku 1976 a k Charte 77.

Ako odmenu za to cirkev očakávala, že štátna správa prihliadne na jej potreby a problémy, čo sa neuskutočnilo. Vzájomný styk prebiehal prostredníctvom spoločných porád medzi ordinármi rímskokatolíckej cirkvi a sekretariátom, ku ktorým pozýval aj predstaviteľov Združenia katolíckych duchovných – Pacem in Terris (ZKD-PiT), aby bolo narušená autorita postavenia katolíckej hierarchie a posilnená pozícia združenia.

Správa konštatovala, že cirkev nemala „*možnost organizovat náboženské obřady a slavnosti mimo církevní půdu*“⁸⁰. Akcie k výročiu pražskej diecézy v roku 1973, k svätorečeniu Jana Nepomuka Nemanna a k menovaniu biskupa

---

78 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 3.

79 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 4.

80 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 6.

Tomáška kardinálom sa nestali podľa názoru sekretariátu dôvodom pre posilnenie vplyvu a autority cirkvi v očiach veriacich. Oslavy, ktoré organizoval kardinál Tomášek sa obmedzili len na Prahu, ostatné diecézy v takej miere nezapojili, pričom cieľom osláv *„mělo být začlenění podnětů Druhého vatikánského koncilu do života církve“*⁸¹.

Závery II. Vatikánskeho koncilu sa snažila cirkev uviesť do praxe. Proti častiam liturgie, ktoré nepovažovala Sekretariát v rozporu s politickou líniou štátu, napr. používanie českej reči v bohoslužbách sa mohli uplatňovať, pretože na základe pozorovanie nevedli k zvýšeniu návštevnosti a príťažlivosti kostolov. Na myšlienku zavedenia laického diakonátu v cirkvi reagovala negatívne, pretože realizácia by *„prohloubila její pastorační a ideologický vliv na věřící“*⁸². V zahraničnej politike si správa všímala vzájomného vzťahu s Vatikánom, kde zaznamenala nepriamu úmeru: *„čím jsou tyto vztahy konstruktivnější, tím více klesá ochota ke spolupráci se státní správou a naopak“*⁸³.

Sekretariát mal na starosti zabezpečenia osláv pri príležitosti osláv 30. výročia Víťazného februára a zaznamenal *„zesílené tendence o prosazování církevních požadavků a o oživení nábožensko – ideologické činnosti“*⁸⁴. Prijal opatrenia, ktoré zahrňovali prijatie vedúcich predstaviteľov ústredí všetkých cirkví a náboženských spoločností s cieľom pôsobenia na to, aby *„nepřipouštěli antisocialistické a antisovětské zneužívání svých církví a jejich jednotlivých*

---

81 Paulas, Jan – Šebek, Jaroslav (eds.): Katolické noviny 1949 – 1989. Praha : Katolický týdeník 2009, str. 160.

82 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 6.

83 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 7.

84 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Návrh žádoucích opatření na církevně- politickém úseku k zajištění důstojného průběhu oslav 30. výročí Vítězného února, str. 1 (ďalej „Návrh žádoucích opatření“).

*členů proti politickým cílům Vítězného února*⁸⁵, naopak mali prispievať k kladnému postoju socialistickej spoločnosti prostredníctvom organizovania vlastných cirkevných osláv k výročiu. Tajomníci pre veci cirkevné na ONV a KNV mali pôsobiť na tých duchovných a laikov so známym negatívnym postojom, aby „*je veřejně nešířili na větších církevních shromážděních*“⁸⁶ a zabezpečiť, aby na cirkevných zhromaždeniach hovorili predovšetkým duchovní s pozitívnym vzťahom k socialistickej spoločnosti a disponovali morálnou autoritou vo svojej cirkvi.

Vydané prehlásenia k výročiu boli uverejňované v cirkevnej tlači a vybraní predstavitelia vystupovali v televízii a v rozhlase k tejto téme. Politicky podporované na všetkých stupňoch bolo Združenie katolíckych duchovných – *Pacem in Terris* s cieľom, aby „*byly eliminovány nepříznivé vlivy vatikánské politiky, která se zcela nepokrytě snaží činnost členů SKD nejprve psychickým nátlakem rozložit a nakonec úplně zastavit*“⁸⁷.

Personálne otázky sa riešili tak, „*aby se nemohli stávat podnětem k vytváření nežádoucích církevně-politických konfliktů*“⁸⁸. Preloženia duchovného na iné cirkevné miesto malo uskutočniť len, keď záležitosť premiestnenia bola dohodnutá s príslušným cirkevným orgánom. Odnímanie štátneho súhlasu sa malo diať len na základe individuálneho rokovania so Sekretariátom a s jeho súhlasom a pri porušení povinnosti duchovných sa mali najprv použiť výchovné opatrenia ako písomné napomenutie a finančné postihy. Všetko s cieľom zabezpečenia pokojného priebehu osláv.

---

85 Tamže.

86 Tamže.

87 Návrh žadoucích opatření, str. 2.

88 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informativní zpráva o přístupu církví a náboženských společností k oslavám 30. výročí Vítězného února v ČSR, str. 1.

Lúčan, miestopredseda vlády ČSSR, v správe z porady konanej na úrade vlády 6. februára 1979 konštatoval, že štátnej cirkevnej politike sa podarilo oslavy pri príležitosti milénia pražského arcibiskupstva, menovanie nových kardinálov a úprava diecéznych hraníc eliminovať len na vnútrocirkevnú záležitosť. Na tomto výsledku sa mala podieľať cirkevná politika štátu a „celková politickovýchovná práca, vliv socialistické školy a SPOZ“⁸⁹. Uskutočňovanie cirkevnej politiky však nemalo „vyvolávať otvorené konflikty s věřícími a tak narušovat společné úsilí o budování socialismu“⁹⁰.

Konfliktnosť vo vzťahov bolo zabezpečená prostredníctvom individuálnej práce s najvyššími predstaviteľmi katolíckej hierarchie, kde bolo možné prejednať sporné otázky. Lúčan ocenil politické prehlásenia cirkví a náboženských spoločnosti k výročiam, za politické správne považoval založenie ZKD – Pit v roku 1971, ktorá „hraje významnou úlohu v boji za mír“⁹¹, preto sa zasadzoval za politickú podporu združenia a využívania ho k ovplyvňovaniu situácie v cirkvi.

Vzťahy s nekatolíckymi cirkvami považoval za konsolidované, väčšina jej predstaviteľov sa angažovala v KMK a mierovej činnosti. Narastal počet v nektorých cirkvách ako je Bratská jednota baptistov a Cirkev bratská. Rástol aj počet členov Svedkov Jehovových, ktorý mali 20. 000 členov v rámci ČSSR a „snaží se získávat do svých řad zejména mladé lidi se středšk. a vysokošk. vzděláním“⁹² Za negatívne javy považoval

---

89 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Zápis o aktivu k církevněpolitickým otázkám, který sa konal 6. 2. 79 v budove ÚPV ČSSR, str. 1 (ďalej „Zpráva o aktivu“).

90 Tamž.e.

91 Tamže.

92 Zpráva o aktivu, str. 6.

„zpochybnování činnosti lojálních představitelů církví i řadových duchovních, snaha o zvýšení úlohy laiků, snaha po rozšíření zahraničních styků, navazování kontaktů se zahr. centrály.“⁹³

V ČCE sa podarilo podľa názoru Lúčana obmedziť vplyv Novej orientácie v súvislosti s Chartou 77, pretože sa väčšina duchovných nestotožnila s názormi Novej orientácie. SPVC na túto situáciu reagoval vypracovaním súboru opatrení s cieľom konsolidácie v cirkvi, ktorých sa darilo v praxi uplatňovať.

Lúčan vo svojom vystúpení presadzoval neústupnosť z princípov, ale možnosť využívania diplomacie, pričom opatrenia mali mať zákonné podklady. Doraz mal byť kladený na jednotnú realizáciu štátnej cirkevnej politiky v ČSSR, preto mali rozhodnutia prijímané a predom konzultované so straníckymi orgánmi a nadriadenými orgánmi štátnej správy.

Fojtík, tajomník ÚV KSČ na rovnakej porade si sťažoval na aktivizáciu protivníkov, *„kterí chtějí církevní oblasti využít jako součást své taktiky, k aktivizování opozičních sil v naší republice“⁹⁴*. Nestáli pred zmenami v politike, ale mali sa brániť útokom, preto sa cirkevná politika nemá obmedzovať len na dozor nad cirkvami, ale *„musíme aktivně čelit opozičním tendencím církví“⁹⁵*.

Veriaci ako súčasť ľudu sa mali angažovať v prospech socializmu, preto nemalo dochádzať k formovaniu opozičných síl, ale k upevňovaniu jednoty ľudu v politiku KSČ. Oceňoval úlohu združenia, mladí kňazi mali pochopiť, že je to ich cesta k budúcnosti. Navrhoval, aby sa združením zaoberali aj ideologickí tajomníci KSČ. Na poradách v krajoch sa malo zhodnotiť uplatňovanie princípov praxi, ich odchýlky, *„zda se neprojevuje subjektivizmus, hrubost,*

---

93 Tamže.

94 Zpráva o aktivu, str. 9.

95 Tamže.

nebo naopak liberální přístupy“⁹⁶. Ako cieľ politiky definoval „*sjednocovat pracující pro aktivní politiku, pro výstavbu socialistické společnosti*“⁹⁷. Mocenské a administratívne prostriedky sa mali využívať len v prípade priameho ohrozenia snáh režimu.

Kardinál Tomáška poslal 24. augusta 1983 list štátnym úradom a ďalší list 31. augusta 1983 všetkým ordinárom v Československu, v ktorom sa vyjadroval k otázke cirkevných zákonov, bohosloveckých fakúlt, inštitút trvalého jáhenstva a postavenie reholí. Na tento list reagovali oba národné cirkevné sekretariátu svojimi správami. Riaditeľ slovenského Sekretariát pre veci cirkevné Karol Homola vypracoval 27. októbra 1983 podkladový materiál, v ktorom bolo konštatované, že cirkevné zákony stanovujú „*dostatočný priestor pre výkon náboženského kultu*“⁹⁸. Tieto zákony neboli zastaralé, malo ísť o to, aby sa v praktickej činnosti pracovníkov štátnej správy „*správne interpretovali a uplatňovali*“⁹⁹, preto nebola potrebná, ani nutná novelizácia.

Odnímanie štátneho súhlasu sa dialo na „*základe zákonných ustanovení a nie z osobných, prípadne subjektívnych hľadísk pracovníkov štátnej správy*“¹⁰⁰, pričom šlo o stratu spôsobilosti zo strany štátu pre výkon duchovenskej činnosti. Podkladový materiál na druhej strane priznával, že v niektorých prípadoch zo strany KNV a ONV došlo pri premiestňovaní a odnímaní štátneho súhlasu k prehmatov, ktoré mali za dôsledok „*nielen porušenie právneho predpisu, ale aj politický dopad na veriacich občanov.*“¹⁰¹ Charakteristická

---

96 Tamže.

97 Zpráva o aktivu, str. 10.

98 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Podkladový materiál k žiadosti kardinála Tomáška, str. 1 (ďalej „Podkladový materiál“).

99 Tamže.

100 Tamže.

101 Podkladový materiál, str. 2.

podľa Peška a Barnovského bola zásada, že „*línia je stanovená správne, chyby sú len pri jej realizácii*“.¹⁰²

V roku 1985 sa uskutočnila púť na Velehrad s masovým charakterom a otvorenými prejavmi nesúhlasu s cirkevnou politikou, ktorá otriasla predstavou o ovládaní katolíckej cirkvi. Púť prebiehala v dvoch etapách, kde prvá kňazská sa konala 10 apríla 1985 s asi 900 duchovných a sedem tisíc laikov. Napriek nezverejneniu oznámenia o konaní púte v Katolíckych novinách sa druhej časti púte sa zúčastnilo asi 150 tisíc z celej republiky¹⁰³.

V tom istom roku vypracoval Sekretariát analýzu výsledkov na úseku cirkevnej politiky a nových javov a tendencií, ktoré by mohli mať súvislosť s „*vyššími nárokmi na rozvoj a budovanie socialistické spoločnosti v našej republike a s mezinárodnými podmínkami zápasu o svetový mier*“¹⁰⁴. Dokumenty predsedníctva ÚV KSČ z 5. júna 1985 a 17. decembra 1986, vypracované Sekretariátom potvrdili zmenenú skutočnosť, že

*„působení církví a náboženských společností je procesem dlouhodobým, a ani v blízké budoucnosti nelze očekávat zásadní obrat či podstatné změny při oslabování jejich vlivu na vědomí občanů.“*¹⁰⁵

Na základe tejto skutočnosti sa základnou úlohou Sekretariát malo stať zapojovanie cirkví do procesu budovania socializmu a zápasu za mier. Takto realizovaná politika musela čeliť medzinárodnému tlaku zo strany medzinárodných svetových cirkevných centrál a Vatikánu, ktoré chceli využiť

---

102 Pešek, Barnovský, str. 84.

103 Holečková, str. 29.

104 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Opatření ke zkvalitnění řízení církevní politiky v České socialistické republice, str. 1 (ďalej „Opatření“).

105 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Zkušenosti a problémy s realizací dokumentů předsednictva Ústředního výboru komunistické strany Československa z 5. června 1985 a 17. prosince 1986, str. 1 („Zkušenosti a problémy“).

cirkvi a náboženstvo „jako nástroje na destabilizaci socialismu a zvyšování svého politického vlivu na obyvatelstvo v ČSSR“¹⁰⁶.

Na základe záverov XVII. zjazdu KSC v roku 1986 sa malo pristúpiť k posilneniu politickej práce s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností, pretože zjazd konštatoval, že v predchádzajúcom období došlo k oslabeniu cirkevnej politiky, ktoré sa prejavilo v Sekretariáte a na úrovni krajov a okresov, kde

*„docházelo k nejednotné realizaci zásad církevní politiky a k uplatňování jednostranných přístupů, bylo oslabeno kádrové obsazení těchto orgánů, fluktuace dosáhla vysokého stupně“*¹⁰⁷.

Správa ďalej konštatovala, že sa nepodarilo vyriešiť väčšinu problémov z roku 1985 a niektoré problémy sa ešte prehĺbili. Ako príčinu tohoto stavu označila správa na prvom mieste nejednotnú interpretáciu princípov cirkevnej politiky a ich realizáciu štátnymi orgánmi, pretože „ideologická práce je mnohdy zužovaná k obhajování politických postupů a není tak základnou k ofenzivnímu hledání nových přístupů a politických řešení“¹⁰⁸. Práca s cirkvami zahrňovala podľa Peška a Barnovského kontrolu a tlačenie na nich „v snahe eliminovat nežiadouce formy činnosti alebo nežiaduce požiadavky cirkvi“.¹⁰⁹

Problematická bola situácia na úrovni tajomníkov ONV a KNV kvôli neaplikácii nových postupov a foriem, i keď tu videla správa zmeny k lepšiemu. Nedarilo sa naplniť nové miesta, ktoré boli vytvorené na základe vládneho uznesenie z roku 1987. Väčšine novoprijatých pracovníkov chýbali skúsenosti a u mladších zas politická kontinuita.

---

106 Tamže.

107 Tamže.

108 Zkušenosti a problémy, str. 2.

109 Pešek, Barnovský, str. 80.

Zmena cirkevnej politiky podľa správy u cirkví nezaznamenala silnejšiu odozvu. Cirkvi očakávali zmeny v novelizácii cirkevných zákonov, ktoré hodnotili „jako zastaralé a celkově vývojem překonaná“.¹¹⁰ Chceli sa angažovať medzi mladou generáciou a navrhovali možnosť založiť stavebné družstvo, ktoré by zaistilo opravy cirkevných objektov, ktoré boli v zlom stave.

Zistené bolo, že duchovní počúvali zahraničné vysielanie v českej reči, aby mohli porovnávať vývoj vzťahov medzi štátom a cirkvami v socialistických krajinách. V pozornosti bol vývoj v Sovietskom zväze, kde v súvislosti s novou politikou glasnosti došlo k väčšej aktivite laikov na strane katolíckej cirkvi. Oficiálne štruktúry cirkví a náboženských spoločností v tejto situácii vyčkávali na vhodný okamih na nastolenie svojich požiadaviek, naopak sa podľa názoru Sekretariátu chceli zachovať tajné cirkevné štruktúry s ich nadväznosťou na disidentské skupiny, ktoré „vytvářejí předpoklady pro možnou konforntaci se státem“.¹¹¹

Uznesenie ÚV KSČ stanovilo povinnosť aktívne pracovať s duchovnými a prostredníctvom nich tak aktívne pôsobiť na veriacich, čo v praxi narážalo na narážala na odpor medzi niektorými pracovníkmi, ktorí vnímali duchovných ako nepriateľov socialistického zriadenia. Množili sa sťažnosti na pracovníkov zo strany duchovných a veriacich občanov, ktoré vyjadrovali názory na postoj štátu voči veriacim a sťažovali sa na diskrimináciu z ich náboženského presvedčenia.

Tieto záležitosti tak podľa názoru Sekretariátu mali väčšinou regionálny charakter a ako opatrenie bolo navrhované zjednotenie postupu orgánov štátnej správy k vybavovaniu sťažností, aby neboli zneužitú vo svoj prospech. Sťažnosti boli vybavené len v malej miere, smerovali na

---

110 Zkušenosti a problémy, str. 3.

111 Tamže.

„možnost plného náboženského vyžití, dostatek náboženské literatury, zajištění všech farností řádnými duchovními správci, výuku náboženství v kostelech i v e školách a zabezpečení církevních obřadů jako jsou např. pohřby, křty, svatby a pod“.¹¹²

Naplňovanie cirkevnej politiky po VIII. zjazde KSČ sa podľa správy z októbra 1987 darilo medzi vedúcimi cirkevnými predstaviteľmi, ktorý *„vyslovují podporu další linie rozvoje naší společnosti a zvýšenou měrou se zapojují do úsilí o zabezpečení světového míru“.*¹¹³ Cirkevné vedenia vydali v tomto duchu svoje prehlásenia. Neistota a vyčkávania zaznamenala správa u nižších článkoch cirkví a náboženských spoločnosti, ktorá bola spôsobená vplyvom konkrétneho postupu miestnych predstaviteľov, ktorí podľa správy *„nesprávně či aspoň nepřesně interpretují linii církevní politiky“*¹¹⁴. Tento stav sa odráža do vedenia cirkví, v ktorom je poukazované na rozpor medzi slovami vo vedení a realitou v praxi.

Snahe zneužiť cirkví a náboženské spoločnosti n protisocialistické ciele sa podľa správy darilo predchádzať. Kardinál Tomášek, spišsky kapitulárny vikár Garaj a ordinár Hirka boli spomenutí ako príklad opačného postupu. Voči nim navrhovala správa viesť *„energický politický zápas, zejména ve snaze diskreditovat jejich postup a podporovat kruhy stojící proti jejich snahám“*¹¹⁵.

Nová línia narážala na nepochopenie zo strany niektorých miestnych funkcionárov, existovali pohľady na cirkev ako na potencionálnych nepriateľov a v niektorých prípadoch bola preferovaná metóda *„dozoru před metodou*

---

112 Zkušenosti a problémy, str. 5.

113 SUA, fond MK - SPVC, kartón č. 2, Informace o plnění směrnice PÚV KSČ k dalšímu postupu v oblasti církevní politiky, str. 3 („Informace o plnění“).

114 Tamže.

115 Tamže.

citlivé politické práce“.¹¹⁶ Tento nesúlad mal vplyv na dôveru kňazov voči režimu.

Na medzinárodný tlak reagoval Sekretariát vlády ČSSR zavedením systematického sledovania zahraničnej propagandy a zamestnal človeka, ktorý bol „*orientovaný na problematiku propagandy a kontrapropagandy*“.¹¹⁷ V rámci vysielania československého rozhlasu do zahraničia bola zriadená relácia cirkví a náboženských spoločností, ktorá mala informovať „*jejich mírovou a patriotickou orientaci a čelící nepřátelským dezinformacím o údajném pronásledování církví*“.¹¹⁸

Púte po Velehrade v rokoch 1987 – 1988 sa stávali jedným z prejavom nespokojnosti veriacich voči cirkevnej politike. Narastali požiadavky najprv čiastočných, neskôr podstatných zmien v cirkevnej politike zo strany veriacich a duchovných a narastal tlak zo zahraničia na dodržiavanie helsinských kritérií. Ústupky, ktoré učinil režim napr. prijímanie novíciek do ženských rádov v roku 1988, boli vynútené medzinárodným tlakom a na verejných prejavmi nespokojnosti verejnosti.

Vedenie komunistického režimu podľa Peška a Barnovského nebolo „*ochotné a schopné podstatnejšie korigovať svoj postup v cirkevno-politickej oblasti, nedokázalo prekročiť svoj tieň*“.¹¹⁹ Menovanie nových biskupov prebiehalo podľa obvyklých pravidiel. Podľa Demla štát požadoval, „*aby to byli kněží angažující se v SKD-PiT*“.¹²⁰ Udalosti v roku 1989 spôsobili, že komunistický režim padal a jeho miesto zaujal iný režim s iným pohľadom na úlohu cirkví a náboženských spoločností vo verejnom živote.

---

116 Informace o plnění, str. 4.

117 Tamže.

118 Tamže.

119 Pešek, Barnovský, str. 67.

120 Demel, str. 110.

2. Cirkvi a náboženské spoločnosti

Na území Československa pôsobilo v tomto období 17 štátom uznaných cirkví a náboženských spoločnosti, ktoré podliehali štátnemu dozoru zavedeného tzv. cirkevnými zákonmi z roku 1949, ktoré boli rozpracované vo vládných nariadeniach a výnosoch Štátneho úradu pre veci cirkevné, neskôr po reorganizácii vo výnosoch ministerstva školstva a kultúry¹²¹. Najmocnejším nástrojom predstavoval štátny súhlas k duchovenskej činnosti, ktorým umožňoval priamy zásah do života cirkví. Bez súhlasu okresného cirkevného tajomníka nemohol byť žiadny duchovný prizvaný na pomoc alebo ako hosť do inej farnosti alebo zboru.

Najväčšia z nich bola rímskokatolícka cirkev, ku ktorej sa hlásilo 44 % obyvateľstva, bez cirkevnej príslušnosti v Čechách bolo 42 % obyvateľstva, zvyšok tvorili ostatné cirkvi¹²². Na základe údajov z rokoch 1984 – 1986 bolo v Československu 6 mil. rímskych katolíkov a asi 1, 5 mil. veriacich ostatných cirkví a náboženských spoločnosti. Pôsobilo 2 791 duchovných, z toho 1779 rímskokatolíckych duchovných a 3 561 príslušníčok rehoľných rádov a kongregácií¹²³.

Existovali aj štátom neuznané cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sa snažili v roku 1971 o povolenie činnosti, napr. cirkev Mormomov, Kresťanská obec. Ich činnosť nebola povolená, pretože mali svoje centrály v zahraničí,

---

121 Cuhra, Cirkevná politika, str. 9 uvádza, že k 1. 1. 1968 platilo ďalších 19 výnosoch a vládných nariadeniach, doplnené 11 výnosmi, slúžiace ako metodické doporučenia, pomôcky a vysvetlivky.

122 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Základní fakta jakožto podklad k materiálu předsednictva o náboženské a církevní problematice, str. 1 (ďalej „Základní fakta jakožto podklad“).

123 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Opatření ke zkvalitnění řízení církevní politiky v České socialistické republice, 8. července 1987, str. 3 (Opatření ke zkvalitnění“).

hlavne v USA. Podľa úradu sa zaujímali o ľudí, „*kteří žijí na okraji různých církví, zaměřují se hlavně na intelektuály, využívají potíží a nabízejí pomoc*“¹²⁴. Ministerstvo kultúry k tým spoločenstvám zaujímalo negatívny postoj a neudelilo im povolenie na činnosť.

Za nábožensky založené považovalo 30 % obyvateľstva, 30 % za ateistov a 40 % nemalo vyhranený postoj k otázkam náboženstva. Správa konštatovala, že časť z veriacich „*uznává základní křesťanské dogmata a má pevnější vazbu na církevní organizace*“¹²⁵. Cirkvi a náboženské spoločnosti mali podľa názoru vedenie Sekretariátu uspokojovať náboženské potreby veriacich občanov, zároveň celá cirkevná politika bola zameraná na obmedzenie vplyvu cirkví na veriacich, kde zvýšenie životnej úrovne ľudu a nárast v sociálnej oblasti mali byť „*nejlepší cestou ke ztrátě dosavadních pozic křesťanských církví a nástrojem boje proti jejich vlivu na věřící*“¹²⁶. Podporované boli pozitívne skupiny duchovenstva a praralyzované snahy o organizačné zjednotenie cirkví.

Sekretariát vo svojej činnosti vychádza z presvedčenia, že výkon náboženských kultov nesmel byť využívaný na protispoločenské účely, nemali byť akceptované protispoločné prejavy, prejavy proti sovietskej spoločnosti a šírenie nálad proti socialistickému zriadeniu. Cieľom režimu podľa Malého bolo „*eliminovat vliv církve a nakonec ji udolat, aby sama odumřela*“.¹²⁷ Podľa Holečkovej sa náboženský život mal obmedziť len nedel'nú návštevu *bohoslužieb* a „*cokoliv dalšího, přesahujícího tento povolený rámec, se již*

---

124 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Informace k některým současným jevům v církevněpolitické oblasti ČSR, 10. února 1971, str. 8.

125 Základní fakta jakožto podklad, str. 1.

126 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Zaměření a obsah církevní politiky v ČSSR, str. 1.

127 Malý, Václav: Jednotní a spolukráčející v zápase za svobodu a lidské práva. In: Koller, Erwin – Küng, Hans – Križan, Peter (eds.): Zradené proctvo. Československá podzemná cirkev medzi Vatikánom a komunizmom. Prešov : Vydateľstvo Michala Vaška 2011, str. 149 (ďalej „Malý“).

*ocitalo na tenkém ledě opozičního aktivismu.*¹²⁸“

Náboženstvo považoval režim za súkromnú záležitosť, napriek tomu zasahoval do ich fungovania prostredníctvom výberu vedúcich predstaviteľov cirkví a náboženských spoločností, výnimku tvorili liturgické úkony, ktoré sa nedali interpretovať politicky. Náboženské zhromaždenia nemali byť využívané na podnecovanie k neplneniu občianskych spoločností a používané k „*ideologickému a politickému nepřátelství k našemu socialistickému zřízení a k procesu k procesu budování socialistické společnosti*“.¹²⁹ Nemali odrádzať od účasti na štátnom a spoločenskom živote. Za týmto účelom sa snažil úrad získať na svoju stranu veriacich a duchovných, ktorí mali mať pozitívny postoj k socialistickému zriadeniu.

Jednotliví cirkevní predstavitelia boli hodnotení z hľadiska ich vzťahu k socialistickému zriadeniu, na ktorej strane konfliktu stáli v rokoch 1968 – 1969, pretože sa snažili politicky vyriešiť svoje požiadavky voči štátu. V rámci katolíckej cirkvi ich vzťahu k cirkevnej hierarchii, k činnosti Mierovému hnutiu katolíckeho duchovenstva. Jednotlivé cirkvi mali byť očistené od nepriateľských živloch. Hodnotilo sa vedenie, či zastáva reakčné pozície a aký zastáva postoj k spolupráci s režimom a k budovateľskému úsiliu.

Na jednej strane požadoval režim od zástupcov cirkví a náboženských spoločností, aby vyjadrovali lojalitu k štátu, zaujímal, aký postoj zaujímali cirkvi k vybraným výročiam, či ich používali na svoje politické účely. Za týmto účelom organizoval pravidelné schôdzky s vedením cirkví a redakciami náboženských časopisoch, na ktorých boli „*dotyční upozornění na nedůslednost, nedostatky nebo i prohřešky proti nové linii KSČ.*“¹³⁰ Na strane

128 Holečková, str. 17

129 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Realizace usnesení vlády ČSR č. 121 ze 14. července 1987, str. 1.

130 Morée, str. 34.

druhej ich podozrieval, že „väčšinou nepripustí ústup z pozic, ktoré cirkve dosáhly v období politickej krize“¹³¹. Cieľom malo byť dosiahnutie „zrušení nebo revizi zákonů a ostatních právních norem, které upravují vztahy mezi státem a církvemi“¹³².

Ku zjazdom KSC zriaďoval Sekretariát informačnú službu v spolupráci so KNV a ONV, aby si zaistil „získávat ohlasy a stanoviska duchovních a věřících na výsledky i průběh jeho jednání“¹³³. Tieto denné informácie boli telefonicky predávané oddeleniu propagandy a agitácie ÚV KSC, pričom ich obsahom boli vlastné cirkevné záujmy a to, „jak se bude dále vyvíjet vztah strany a státu, v celé šíři církevně-politické oblasti“¹³⁴. Po zjazde nasledovali konzultácie, kde sa cirkvi a náboženské spoločnosti zoznamovali s aktuálnym postojmi štátu v oblasti ekonomiky, kultúry, sociálneho rozvoja a zahraničnej politiky. Cirkvi potom vydávali prehlásenia k svojim veriacim, v ktorých vyjadrovali podporu vláde a Národnej fronte v mierovom a budovateľskom úsilí.

Sekretariát sledoval aktivity cirkví a náboženských spoločností ohľadne výchovy detí a mládeže. Konali pre nich detské bohoslužby, nedeľné besiedky, prázdninové tábory a školy v prírode a organizovali záujmovú kultúru a športovú činnosť mládeže. Cirkvi pripravovali mládež k birmovaniu/konfirmácii a tu si podľa názoru Sekretariátu zaväzovali „mladé příslušníky církve při vstupu do života k věrnosti udělením svátosti“¹³⁵.

Všetky tieto akcie chcel dostať režim pod svoju kontrolu, preto požadoval, aby sa uskutočňovali v rámci štátnych spoločenských inštitúcií. Cirkvi museli

---

131 Informativní zpráva, str. 1.

132 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Informativní zpráva o současné situaci církevněpolitické oblasti v ČSSR, str. 1.

133 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za mesiac duben 1976, str. 1.

134 Tamže.

135 Informativní zpráva, str. 1.

nahlasovať a požadovať predchádzajúci súhlas konania výročných konferencií. Pokiaľ sa Sekretariát nepáčil termín, obsah alebo miesta konania musela byť žiadosť zmenená podľa pokynov Sekretariátu.

U rímskokatolíckej cirkvi to vymedzoval len výuku náboženstva, u nekatolíckych cirkví malo byť tolerovaná práca s deťmi „*po tradiční náboženské zvyklosti a také proto, aby byla vytvořena protiváha k církvi římskokatolické*“¹³⁶. Pokiaľ sa uskutočňovali v rámci cirkví, tak len v miestnych zboroch a neorganizovať ich v širšom meradle. Literatúra potrebná pre deti nemala figurovať v edičných plánoch cirkví, v podobnom duchu malo ísť aj o náboženskú beletriu a polemické a filozofické úvahy.

Organizovanie púte, primícií kňazov, svätenie nových alebo adaptovaných kostolov, kaplniek, zvonov a ekumenické obradov bolo trňom v oku Sekretariátu, kvôli tomu, že sa mohli stať celospoločenskou udalosťou za účasti požiarnikov, hudobných a speváckych súborov a verejných činiteľov. Predstavoval to však jediná možnosť, ako sa mohli veriaci zhromaždiť mimo múry kostolov a podľa Malého boli „*manifestací zdvižených hlav věřících*“.¹³⁷ Cirkvi z pohľadu Sekretariátu „*nevynechají žádnou příležitost, aby demonstrovaly svoji sílu a vlivu*“¹³⁸.

8. decembra 1977 predal na Sekretariát predseda zboru ordinárov kardinál Tomášek žiadosť o prešetrenie prehmatov pri pohrebov, kde duchovných bolo zakázané vykonávať pohreby v cirkevných priestorov, „*v ojedinělých případech i konat církevní pohřby vůbec*“¹³⁹, zamedzenie prístupu duchovných do občianskych smútočných siení. Najviac problémov priznávala správa

---

136 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2 – Vliv cirkví a náboženských společností na mládež a návrhy na opatření v oblasti církevní politiky, str. 1.

137 Malý, str. 150.

138 Informativní zpráva, str. 2

139 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Žiadosť predsedy ordinárov, str. 1.

Sekretariátu v prípade uskutočňovania cirkevného pohrebu v občianskych smútočných sieňach a krematóriách kvôli neexistencii právneho predpisu zaoberajúceho sa pôsobením duchovného v občianskych smútočných sieňach a krematóriách.

Všímali si, koľko ľudí sa zúčastňuje vysvätenia kostola a prostredníctvom orgánov bezpečnosti sa snažili zabráňovať vstupu na konkrétne miesto, vydali príkaz o zákaze požičiavania autobusov na cirkevné akcie. Dochádzalo na nich aj k ostrým zákrokom. Tieto akcie vyvolávali rozhorčenie medzi obyvateľmi kvôli použitým prostriedkom. Monitorované boli vianočné sviatky s cieľom, „*aby se předešlo případnému zneužití těchto shromáždění věřících.*“¹⁴⁰ Polnočné omše boli presúvané na odpoľudňajšiu dobu v prípadoch, kde sa zúčastnilo značný počet veriacich.

Režimu sa nepáčilo, že cirkvi udržiavali mnohostranné zahraničné styky s medzinárodnými cirkevnými centrálnymi, teologickými inštitúciami a ekumenickými organizáciami. Vystupoval negatívne voči cirkevnej emigrácii a proti darov a finančnej podpore zo zahraničia dary. Domnieval sa, že kvôli tejto závislosti „*podléhají různým tendenčním koncepcím ze západní propagandy a neobjektivním informacím.*“¹⁴¹ Ako protiváhu k tomu videl Sekretariát účasť duchovných na medzinárodných organizáciách a hnutiach ako Berlínska konferencia a katolicizmus a Kresťanská mierová konferencia v Prahe.

Predstavitelia cirkví mali podľa predstáv Sekretariátu vo svojich prejavov v medzinárodných cirkevných organizáciách propagovať politiku československej vlády a „*pravdivě informovali v zahraničí o postavení církvi v ČSSR a o svobodě náboženských vyznání*“¹⁴². Vystupovať mali proti zámerom cirkevnej

140 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za měsíc prosinec 1975 – leden 1976, str. 2.

141 Informativní zpráva, str. 3.

142 Tamže.

emigrácie, ktoré sa snažili aktivizovať cirkvi v socialistických krajinách.

Svoje postoje a tendencie prejavujú v cirkevnej tlači, v kázani a vo vnútrocirkevnom spravodajstve. Sekretariát sa domnieval, že pre cirkevnú publicistu je príznačná *„nechuť k občanskej angažovanosti a naopak užívaní rôznych investíc, jinotajů nebo dokonce protispolečenských výpadů“*¹⁴³.

Režim si zaistoval cirkevnou politikou aktívny prístup cirkvi k jednotlivým druhom volieb. Bol vypracovaný časový plán politickoorganizačných opatrení na zaistenie úspešného priebehu volieb, ktorý sa odovzdával na oddelenie propagácie a agitácie ÚV KSČ. V tlači a v rozhovoroch mali vystupovať kazatelia s kladným vzťahom k socializmu a ochotou sa občiansky angažovať.

Na základe časového plánu si minister kultúry ČSR pozýval predstaviteľov cirkvi, aby sa *„zavázali, že vydají předvolební poselství k věřícím formou oficiálního církevního vyjádření“*¹⁴⁴. V prípade rímskokatolíckej cirkvi to boli pastierske listy, ktoré zverejnené v Katolíckych novinách, čítané v nedeľu z kazateľni v kostoloch. Prehlásenie k voľbám zverejňovalo aj ZDK – PiT. Ostatné cirkvi zverejnili podľa svojich zvyklostí prehlásenia k voľbám a nabádali k aktívnej účasti vo voľbách, texty rezolúcií boli zverejňované v cirkevnej tlači.

Cieľom stretnutí bolo, aby duchovní, bohoslovci, rehoľnice a veriaci volili navrhovaných kandidátov Národnej fronty. Posudzoval totiž prístup jednotlivých reholí k voľbám *„jako politický postoj řehole k naší socialistické společnosti“*¹⁴⁵. Potrebu zapojenia cirkvi do kampane bolo pre Sekretariát *„výrazem konsolidace poměrů uvnitř církví, které byly hlouboko narušeny v letech 1968 – 1969“*¹⁴⁶.

143 Informativní zpráva, str. 3.

144 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Vyhodnocení politicko-organizačních opatření v církvích a náboženských společnostech v ČSR v období příprav voleb do zastupitelských orgánů, str. 1 (ďalej „Vyhodnocení politicko-organizačních opatření“).

145 Vyhodnocení politicko-organizačních opatření, str. 3.

146 Vyhodnocení politicko-organizačních opatření, str. 7.

Režim určoval počet poslúchačov na bohosloveckých fakultách¹⁴⁷ kvôli čomu narastal problém s nedostatkom kňazov a duchovných. Organizoval aj spôsob vyučovania náboženstva na školách. Sekretariát odôvodňoval potrebu kontroly fakúlt, že v minulosti boli zdrojom nepokoja a „*mnozí poslouchačí i profesori se podíleli na antisocialistických akcích vysokých škol*“¹⁴⁸.

Po auguste 1968 sa uskutočnila výmena profesorského zboru na CMBF, odvolaní boli traja profesori¹⁴⁹ „*jejichž politické názory nebyly zárukou správné výchovy bohoslovců*“¹⁵⁰. Zastavené bolo prijímanie uchádzačov na pobočku CMBF v Olomouci od akademického roka 1970/1971, činnosť bola ukončená v školskom roku 1973 – 1974. Podľa správy z roku 1977 malo byť cieľom týchto opatrení

*„odstranění negativních jevů v činnosti bohosloveckých fakult v souladu s úkoly církevní politiky strany a vytvoření základních předpokladů k prohloubení výchovného působení na bohoslovce“*¹⁵¹.

V mene konsolidácie sa diali kádrové a iné opatrenia na fakultách, vyžadovaný bol súhlas cirkevného tajomníka a Sekretariátu na štúdium. Na fakulte mohli pôsobiť len lojálni prednášajúci, agenti Štátnej bezpečnosti sa pohybovali medzi v pedagogickom zbore i medzi študentami s cieľom kontroly fakulty a seminára, ale podľa názoru Balíka mu to nepodarilo dosiahnuť¹⁵².

---

147 Cyrilometodějová bohoslovecká fakulta (CMBF) v Litoměřiciach, Komenského evange-lická bohoslovecká fakulta v Prahe a Husova československá bohoslovecká fakulta v Prahe.

148 Informativní zpráva, str. 3.

149 Josef Zvěřina, Oto Mádr, Bonaventura Bouše, neskôr nasledovali Jaroslav Kadlec a Václav Wolf.

150 Informační správa, str. 6.

151 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 23.

152 Balík, Stanislav: Koncilní témata, komunistický stát a církev. In : Balík, Stanislav – Hanus, Jiří: Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země. Brno : CDK 2012, str. 96.

Na základe pokynu úradu boli organizované spoločenské náuky, ktoré mali zabezpečiť „*politický rozhled a správné občanské postoje posluchačů.*“¹⁵³ Obsahom malo byť výuka marxizmu – leninizmu, informácie o socialistickom zriadení a o aktuálnych politických pozíciach komunizmu. Zároveň to malo slúžiť k zisteniu ich politického názoru a byť predmetom ich kádrového hodnotenia v 2. a 4. roku štúdia.

Sekretariát navrhoval opatrenia k prehľbovaniu výchovného pôsobenia na bohoslovcov po XV. zjazde KSČ s cieľom „*odstranění jevů v činnosti fakulty v souladu s úkoly státní církevní politiky*“¹⁵⁴ pretože najprv všetkému úsiliu sa tam objavovali z pohľadu režimu negatívne prvky. Opatrenia spočívali vo pozornejšom výbere uchádzačov o štúdium bohoslovcov, v hodnotení ich predpokladov k štúdiu, v hodnotení bohoslovcov i ich prázdninovej praxe.

Podľa názoru Balíka sa darilo kardinálovi Tomáškovi vo funkcii veľkého kancelára získať si autoritu medzi bohoslovcami na Cyrilometodejovej fakulte v Litomeřiciach.. Neúspešne dopadol pokus v roku 1982 o vetovanie personálneho obsadenia seminára. Na konci osemdesiatych rokov sa situácia zmenila. ŠtB vo svojich správach priznávala, že „*nemá situaci na fakultě a v seminári pod kontrolou*“¹⁵⁵ Atmosféra bola vnímaná ako negatívna voči spoločenskému vývoju v spoločnosti a nesmerovala smerom ku kladnému vzťahu k socializmu. Kardinálovi Tomáškovi sa podarilo presadiť svojich ľudí do vedenia seminára¹⁵⁶. Do prevrate sa fakulta presunula z Litoměříc do Prahy.

---

153 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Návrh na zahájení výuky společenských nauk na bohosloveckých fakultách v ČSR, 1. října 1972, str. 2.

154 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Rozpracování záverů XV. Pléna ÚV KSČ v I. Oddělení SPVC MK ČSR, str. 3.

155 Balík, str. 97.

156 Funkciu rektora kňazského seminára vykonával Vojtěch Cikrle a direktorom sa stal František Koutný.

2.1. Rímskokatolícka cirkev

V centre pozornosti režimu stála rímskokatolícka cirkev kvôli početnosti. V roku 1971 mala odhadovaný počet 4,5 až 5 miliónov občanov¹⁵⁷. V predchádzajúcom období stratila svoj majetok, jej napojenie na Rím bolo silne obmedzené, jej organizačná štruktúra bola nalomená, pretože celkovo v 13 diecézach na čele siedmich diecézy stáli sídelní biskupi a 3 kapitulárni vikári, na Slovensku len 1 biskup v Rožňave a v ostatných piatich stáli na čele kapitulárni vikári. Kardinál Beran bol v exile v Ríme, niektorí kňazi a laici vo väzení, mužské a ženské rehole v ilegalite. V roku 1971 disponovala 385 duchovných, bohoslovcov 530, 7 640 rehoľní.

Po stanovení novej politiky k cirkvám a náboženským spoločnostiam v roku 1970 boli pozvané jednotlivé cirkvi na Sekretariát pre veci, niekedy v prítomnosti ministra kultúry, aby boli oboznámené, akým spôsobom bude s nimi nakladané. 22. júna 1970 sa uskutočnila schôdzka ordinárov rímskokatolíckej cirkvi u ministra kultúry Brůžka, kde bolo vymedzené, že vzťahy s Vatikánom „*mohu existovať pouze jako styky církevní s vyloučením jakýchkoliv zásahů Vatikánů do vnitřních problémů ČSSR*“¹⁵⁸.

Mali sa zdržiavať kontaktov s cirkevnou emigráciou, ktorá v tlači a rozhlase predpovedala, že „*dojde k novému potlačení náboženské slobody, postihu kléru, omezování náboženské literatury apod*“¹⁵⁹. Odmietalo sa zasahovanie cirkvi do politického systému a režim im povoľoval zasahovať len do vnútorných cirkevných problémov. Katolícka cirkev sa nemala starať o „*společenské, politické a kulturní zájmy občanů*“¹⁶⁰.

157 Informativní zpráva, str. 4.

158 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Informace o přijetí ordinářů římskokatolické církve u ministra kultury dr. Brůžka dne 22.6.1970, str. 1.

159 Informativní zpráva, str. 6.

160 Informační správa, str. 1.

Režim očakával od cirkvi, že „*přehodnotí své počínání v letech 1968-1969 a učiní nápravy tam, kde došlo k nesprávnému postupu, k nereálným opatřením*“¹⁶¹. Očakával od nich, že niektorých duchovných angažovaných v Mierovom hnutí dosadí do predchádzajúcich funkcií, ale cirkev sa nesprávala podľa ich očakávania a nečinili tak. Obviňoval biskupov, že tam boli pôsobili „*nlkteří nositelé politického klerikalismu*“¹⁶², o snahu o zaviazania si svojho okruhu kňazov prostredníctvom darov a vyznamenaní. Chcel využiť vo svoj prospech rôzne názorové prúdy v katolíckej cirkvi s cieľom oslabenia jednoty katolicizmu, preto podporoval pozitívne sily, z ktorých chcel vytvoriť jemu poslušnú organizáciu.

Cirkvi v pohľade nového vedenia získala pozície a rady výhod od predchádzajúceho vedenia sekretariátu a „*nehodlá ustupovat, aniž by došlo ze strany státu k důraznému tlaku*“¹⁶³. Sekretariát vyčítal biskupom, že vo svojich verejných vystúpeniach, pastierskych listoch a v tlači sa obmedzujú len na cirkevné otázky „*bez přihlídnutí k současnému politickému vývoji*“¹⁶⁴, uverejňovali abstraktné príspevky a nečelili nežiadúcim tendenciám v cirkvi.

Toto oslabenie štátneho dozoru nad činnosťou cirkví bolo vnímané ako závažné a ako obranu proti tomu stavu sa navrhovalo dôsledné dodržiavanie cirkevných zákonov a vytvorenie organizácie, ktorá by sa stala „*nástrojem proti tendencím katolické hierarchie, která v ní vidí vážné nebezpečí pro oslabení svých pozic*“¹⁶⁵. Ordinári boli proti vytvoreniu takejto organizácie, pretože sa domnievali, že v rámci cirkvi existoval priestor na angažovanie kňazov v mierových otázkach. Tento ich nesúhlas vnímal režim ako

---

161 Informace o přijetí ordinárů, str. 4.

162 Informační správa, str. 1.

163 Informace o přijetí ordinárů, str. 4.

164 Informativní zpráva, str. 6.

165 Informace o přijetí ordinárů, str. 4.

obavu, „*aby nedošlo k oslabení autority ordinariátu*“¹⁶⁶.

Uplatňovaný bol diferencovaný prístup voči katolíckemu kléru a duchovenstvu, podľa Cuhry šlo štátnej správe o „*izolaci biskupů od ostatních ordinářů, aby je, díky svému snadnějšímu spojení s Římem, nemohli ovlivňovat v duchu vatikánské politiky*“¹⁶⁷. Styk hierarchie s Vatikánom bol monitorovaný, pracovné cesty predstaviteľov do Vatikánu boli prejednávane so štátnymi orgánmi s cieľom, aby neboli neprijímané záväzky „*v rozporu se zájmy ČSSR a že nebudou navazovat kontakty s emigraí, ale naopak využijí všech svých možností k paralyzování jejich akci*“¹⁶⁸

Hierarchia sa podľa mienky Sekretariátu snažila o „*další rozvoj náboženského života bez ohledu na potřeby socialistické společnosti*“¹⁶⁹. Organizovala veľké náboženské slávnosti, ktorým chcela ovplyvňovať širokú verejnosť, vyžívala „*historické, nábožensky exponové místo k demonstraci síly a vlivu římské církve v našich zemích*“¹⁷⁰.

Oslavy ku príležitosti Svätého roku v roku 1975 neboli na príkaz režimu uverejňované v katolíckej tlači, nemali sa stať témou v pastierskych listoch ordinárov alebo v kázani duchovných. Personálny výber českej strany stočlennej delegácie do Vatikánu pri príležitosti osláv Svätého roku mal na starosti Sekretariát pre veci cirkevné MK ČSR na základe požiadavky Sekretariátu pre veci cirkevné Úradu predsedníctva vlády ČSSR, pričom prednosť mali členovia Združenia katolíckych duchovných – *Pacem in terris*. Súkromné iniciatívy o organizovaní zájazdu do Vatikánu zo strany niektorých rehoľných sestier neboli umožnené. Výlet do Vatikánu sa uskutočnil v dvoch termínoch, tj. 15 – 19. 9. a

166 Informace o přijetí ordinářů, str. 2.

167 Cuhra, Církevní politika, str. 38.

168 SUA, fond MK – SPVC, Zaměření a obsah církevní politiky v ČSSR, str. 3.

169 Informativní zpráva, str. 5.

170 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2 – Informace o průběhu církevních slávností v Jihomoravském kraji, str. 1.

22. - 26. 9. 1975, pričom z obáv z prijatia vo Vatikáne sa ho zúčastnil len jeden ordinár a to predseda ZKD PiT ČSSR Veselý z Českého Tešína.

Duchovní usilovali o obnovu a rozširovanie foriem činnosti, ktoré hodnotil úrad a tie, ktoré „už nemajú v našej spoločnosti opodstatnenie“¹⁷¹. Snažili sa v duchu záverov II. Vatikánskeho koncilu o zavedenie nových foriem cirkevného a náboženského života, úrad sa obával, aby tieto výsledky neviedli k „rozšíreniu pozícií a upevňujúci vliv cirkve na spoločnosť“¹⁷². Ďalej chceli obnovenie slávností ako svätenie zvonov, miestne púte a obrady mimo kostol, obrady pri príležitosti primície, kňazských jubileí.

V decembri 1970 podali ordinári na SPVC žiadosť o povolenie založiť laický diakonát, ktorý by združoval katolíckych laikov – diakonov so značnou právomocou. Umožnilo by to laikov získať nižšie svätenie a vykonávať tak niektoré kňazské úkony so štátnym súhlasom. Dôvodom žiadosti bol malá obsadenosť farností, malý počet prírastkov mladých duchovných pre potreby duchovnej správy a „vysokým vekovým prúdom duchovných v pastorácii a veľkou úmrtnosťou“¹⁷³. Biskupi v žiadosti počítali s približne s „1 500 jáhnů (vesměs ženatých, s civilním zaměstnaním), kteří měli nastoupit do farnosti.“¹⁷⁴ Táto žiadosť bola zamietnutá z obavy, že to viedlo k aktivizácii cirkvi.

V roku 1977 bola opäť podaná žiadosť o trvalé jáhenstvo z popudu porady ordinárov rímskokatolíckej cirkvi konanej 29. - 30. novembra 1977 v Brne. Opierala sa o rovnaké argumenty ako žiadosť z roku 1970. Sekretariát v odôvodnení argumentoval tým, že žiadosť vychádzala zo systému duchovnej správy platnej v 18. storočí, nebrala do úvahy proces sekularizácie a právne

171 Informativní zpráva, str. 5

172 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Zaměření a obsah církevní politiky v ČSSR, str. 3

173 Informativní zpráva, str. 5.

174 Balík, Stanislav: Koncilní témata, komunistický stát a církev. In Balík, Stanislav – Hanus, Jiří: Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země. Brno : CDK 2012, str. 88.

predpisy neobsahovali žiadne ustanovenia o jáhnoch a diakonoch. Statút jáhenskej služby po porade so štátnou správou bol zaslaný do Ríma k vyjadreniu 15. marca 1989. Do prevratu sa to nestihlo.

V roku 1987 vyhlásil kardinál Tomášek tzv. Desaťročie duchovnej obnovy pri príležitosti výročia smrti svätca Vojtecha v roku 1997, kde každý rok mal byť venovaný inej stránke duchovného života. Pripravanovaná bola kanonizácia Anežky Českej v roku 1989. Laikov v rámci programu bola priznávaná väčšia úloha v súlade so závermi II. Vatikánskeho koncilu, túto iniciatívu nevidel Sekretariát rád a vo svojich správach sa na to sťažoval, pretože to považoval za novú konfrontačnú líniu pražského arcibiskupstva.

Zvýšený tlak v tomto období bola na Združenie katolíckych duchovných, ktoré čelilo tlaku zo strany Vatikánu, kardinála Tomáška a zároveň malo problém získať nových členov z pomedzi mladých kňazov. V tejto situácii sa režim postavil na stranu Združenia, aby mu pomohol prekonať z jeho pohľadu krízovú situáciu prostredníctvom opatrení zo strany teologických fakúlt, cirkevnej tlače a v rozhodovacej činnosti štátnych orgánov.

Medzi úradom a cirkvou existovalo veľa nevyriešených problémov do prevratu roku 1989, ktorá sa boli predmetom československo-vatikánskych rokovaní, ale dlhé obdobie sa vôbec neriešilo. Prebiehal boj, kto sa stane sídelným biskupom, pretože režim preferoval svojich kandidátov, ktorí sa však v očiach katolíckej cirkvi boli málokedy prijateľní. Podľa Peška a Barnovského sa obávala československá strana, že obsadenie biskupských stolcov „*by posilnilo pozície cirkvi a preto takéto riešenie tvrdo odmietala*“.¹⁷⁵

V priebehu východnej politiky Pavla VI. sa uskutočnilo kompromisné zvolenie niektorých sídelných biskupov, ale po nástupe Jána Pavla II. sa politika

---

¹⁷⁵ Pešek, Barnovský, str. 77.

Vatikánu voči komunistickému bloku zmenila. V roku 1972 zomreli traja z piatich uznaných československých biskupov a na Slovensku nebol obsadený žiadny biskupský stolec. Ostal len František Tomášek ako apoštolský administrátor v Prahe a Štěpán Trochta v Litoměřiciach.

V roku 1972 na základe československo-vatikánskych rokovaní sa podarilo dohodnúť menovanie štyroch biskupov¹⁷⁶ a vydanie pápežskej buly, v ktorej boli upravené diecézne hranice v Československu v súlade so štátnymi hranicami a bola zriadená samostatná slovenská cirkevná provincia. Upravené boli cirkevné hranice diecéz, aby neprekračovali štátne hranice. Až na základe rokovaní v sa v roku 1988 podarilo dohodnúť menovaní ďalších biskupov¹⁷⁷. Nasledujúci rok boli menovaný Josef Koukla (Litoměřice), František Vaňák (Olomouc) a František Tondra (Spiš).

---

176 Menovaní boli dvaja biskupi v Nitre a v Banskej Bystrici a apoštolský administrátor v Trnave a Josef Vrana, predseda českého ZDK – PiT sa stal apoštolským administrátorom v Olomouci.

177 Jan Lebeda a Antonín Liška na post svätiačeho biskupa v Prahe, Ján Sokol sa stal apoštolským administrátorom a biskupom v Trnave.

2.2. Združenie katolíckeho duchovenstva – Pacem in Terris (ZDK - PiT)

Katolícka hierarchia bola vnímaná v očiach režimu ako reakčná a preto sa režim snažil o vnútorné rozloženie vzťahu medzi hierarchiou a kňazmi. Chcel na svoju získať duchovných, ktorí mali pozitívny postoj k riadeniu. Nezmiernil sa s zrušením Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, ktoré „v roce 1968 bylo zásahem hierarchie na pokyn Vatikánu rozehnáno“¹⁷⁸. Chcel vytvoriť organizáciu, ktorá sa mala stať nástrojom proti katolíckej hierarchii a hovorcom katolíckej cirkvi, pričom bola využitá nespokojnosť časti katolíckeho duchovenstva. Podľa Cuhry väčšina kňazov však ostala „loajální oficiální církevní hierarchii, bez ohledu na svoju případnou formální účast v této organizaci“¹⁷⁹.

Informačná správa z roku 1970 konštatovala, že časť kňazov požaduje obnovu Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, „ale obávají se zásahu se strany některých biskupů“¹⁸⁰. Postoj k tejto situácii nebol jednotný, biskupi Skoupý, Tomášek boli proti tomu, ordinári v Olomouci, Hradci Královom a v Českom Tešim súhlasili so spoluprácou i podporou¹⁸¹. Za zriadenie organizácie sa prihovárал Sekretariát pre veci cirkevné kvôli napomáhaniu „konsolidačnímu úsilí čs. vlády mezi katolickými duchovními i mezi katolickými věřícími“¹⁸² a kvôli možnosti paralyzovať postoje katolíckej emigrácie.

Na základe uznesenia sekretariátu ÚV KSČ z 19. júla 1971 sa začalo s

---

178 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 - Katolicismus, dňa 15. května 1970, str. 1.

179 Cuhra, Církevní politika, str. 57.

180 Informační správa, str. 3.

181 Informační správa, str. 4.

182 Informační správa, str. 4.

prípravami na vznik organizácie Združenia katolíckeho duchovenstva – Pacem in Terris, ktorá pozostávalo z federálneho výboru a dvoch národných hnutí. Vo svojich materiáloch Sekretariát schvaľoval kandidátov do ústredného výboru. Určilo, kto bude zasadať vo výboroch, pretože kandidát na funkciu musel mať „*pozitívny vzťah k štátnemu zriadeniu*“.

Prípravný výbor ZDK podal žiadosť o povolenie činnosti 30. júla 1971 a ministerstvo kultúry im vydalo súhlas nasledujúci deň. Na ustanovujúcich zjazdov v Bratislave a Prahe za účasti 200 duchovných vznikli dve národné Združenia katolíckych duchovných – Pacem in Terris. Predsedom českého hnutia sa stal olomoucký kapitulárny vikár Josef Vrana. Na Slovensku prebehla ustanovujúca konferencie v ten istý deň, predsedom sa stal dekan bratislavskej teologickej fakulty v Bratislave Mikuláš Višňovský. Federálne Združenie bola ustanovené 17. novembra 1971 v Prahe a predsedom sa stal Václav Medek. Jeho štruktúra nerešpektovala cirkevné členenie, ale štátne. Delila sa na štátne, krajské a na Slovensku aj na okresné organizácie.

Režim vytvoril organizáciu s cieľom združovať pokrokovu orientovaných katolíckych duchovných a byť miestom pre „*mírovou a občanskou angažovanosť v souladu se zájmy socialistického státu*“. Dostávalo od neho podporu v spore s Vatikánom až do prevratu, pretože malo „*pozitívním korektorem v probíhajících jednáních mezi zástupci vlády ČSSR a Vatikánem a při nastolování požadavků hierarchie vůči státní správě*“¹⁸³. Podľa Balíka šlo o nový pokus rozdeľovať v rámci katolíckej cirkvi,

*„konec předstírání, že celá církev je pro socialismus, ale naopak otevřené přiznání, že jsou zde někteří, kteří jsou pro socialismus zapálenější než ti ostatní“*¹⁸⁴.

---

183 Informativní zprava, str. 7.

184 Balík, Stanislav: Koncilní témata, komunistický stát a církev. In Balík, Stanislav –

Správa vypracovaná v roku 1977 navrhovala zamerať na predstaviteľov mladej generácie, v ktorej videla „*silné vlivy, především řeholníků a zahraniční církevní emigrace*“,¹⁸⁵ pretože napriek tomu, že združovala viac ako 50 percent duchovných, ich aktivita nebola rovnaká. Spočiatku bolo členov v Čechách 726, v roku 1986 ich bolo 520¹⁸⁶. Správa sa domnievala, že to bolo kvôli negatívne postojom Vatikánu a kvôli obavám, „*zda sdružení i v budoucnosti bude tak jednoznačně státními orgány podporováno*“¹⁸⁷. Navrhovaným opatrením v tejto situácii bolo sústredenie pozornosti na vedenie Cyrilometodejovej bohosloveckej fakulty a ordinárov, aby sa bohoslovci aktívne angažovali v združení.

Medzi povinnosťami členov patrilo napr. pri príležitosti osláv 30. výročia oslobodenia upravenie priestranstva pred kostolom a vysadenie do konca roka tri stromčeky a zaistenie, aby v Katolíckych novinách od marca vychádzali spomienkové články členov združenia na udalosti pred 30 rokmi¹⁸⁸. Zapájali sa do predvolebnej kampane, aby ukázali veriaci, „*že volební program Národní fronty respektuje jejich právo na plnou občanskou angažovanost*“¹⁸⁹.

Dňa 4. - 5. septembra 1976 sa konalo medzinárodné sympóziu Berlínskej konferencie, ktoré sa zúčastnila delegácia ZKD- Pi v zložení kapitulárny vikár v Litoměřiciach a v Rožňave, príslušníci ZDK – PiT a predstavitelia katolíckych bohosloveckých fakúlt v Československu a riaditeľ Českej katolíckej charity. Sympóziu sa venovalo „*úkoly evropských katolíků v současném boji za mír a*

Hanus, Jiří: Letnice dvacátého století. Druhý vatikánsky koncil a české země. Brno : CDK 2012, str. 108 („Balík“).

185 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 9.

186 Balík, str. 110.

187 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 7.

188 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za únor 1975, str. 1 (ďalej „Informace 2/75“).

189 Informace 2/75, str. 2.

*odzbrojení v duchu závěrečného aktu helsinské konference*¹⁹⁰. Správa konstatovala, že delegácie dostala do istej izolácie kvoli skutočnosti, že členmi delegácie boli členovia ZDK – PiT.

Sekretariát na základe záverov XV. zjazdu KSČ navrhoval sériu opatrení, v ktorých mali byť zvýhodňovaní členov združenia, dosadzovaní do výhodnejších pozícií v rámci Českej mierovej rady a snaha o aktívne zapojenie v medzinárodnom meradle. K dispozícii dostali rozsiahlejšie publikačné možnosti ako ostatné organizácie, *„aby mohlo účinně ovlivňovat duchovní, kteří nejsou jeho členy a seriózně informovat v zahraničí*¹⁹¹.

Opatrenia smerovali k prilákaniu mladších duchovných, aby sa stali členmi združenia prostredníctvom vytvorenia predpokladov na bohosloveckej fakulte a do čela združenia mali byť vyberaní duchovní, *„kteří mají nejen dobrý vztah k našemu společenskému zřízení, ale též přirozenou autoritu a církevní kredit*¹⁹². V sedemdesiatich rokoch rozhodovalo členstvo v združení, či dostal kňaz štátny súhlas, a z tohoto dôvodu bola rada kňazov podľa Balíka *„vyloženě formálními členy, aniž by to znamenalo souhlas či ztotožnění se s ideologií sdružení*¹⁹³.

Na základe dekrétu Jána Pavla II. Quidam episcopi boli zakázané kňazské hnutia, ktoré i nepriamo podporovali politické ciele. Združenie dostalo zákaz od Vatikánu, hoci sa to snažila spochybníť komunistická moc. Dištancoval sa od neho kardinál Tomášek, biskup Gábriš, kapitulárni vikári Ludvík Horkým Josef Kavale a Štefan Garaj, predstavitelia združenia až do roku 1989 *„odmítali připustit, že by se na ně vztahoval*¹⁹⁴.

---

190 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za měsíc září 1976, str. 1.

191 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Rozpracování záverů XV. Pléna ÚV KSČ v I. Oddělení SPVC MK ČSR, str. 3 .

192 Tamže.

193 Balík, str. 110.

194 Balík, str. 111.

2.3. Rády a rehole

Režim zasiahol proti rádom v roku 1950 a zakázal ich činnosť. Od vtedy sa jeho pozícia nezmenila, s výnimkou roku 1968, kedy vydala generálna prokuratúra stanovisko o právnej existencii rádov a reholí, ktorá neskôr odvolala svoje stanovisko. Mužské rady podľa názoru úradu stratili svoje spoločenské opodstatnenie, rehoľníci kňazi mohli pôsobiť, ale nemohli „*provovzat řeholní činnost v komunitách, ani získávat nové členy*“¹⁹⁵.

Presadzoval, neboli na jednom mieste sústredení rehoľní kňazi z jedného miesta, boli nahradení svetskými duchovnými na pútnických miestach a neboli umiestňovaní na viditeľných miestach. Povolené bolo len pôsobenie jednotlivých rehoľníkov v duchovnej správe, nesmeli pôsobiť laické rehoľné spoločnosti. Ordinári rímskokatolíckej cirkvi mali pôsobiť na rehoľníkov, aby ovplyvnili ich prípadne snahy o oživenie. Rozháňal rehoľné komunity vzniknuté na farách a misijných miestach.

Ženské rády a rehole mohli pôsobiť v štátnych sociálnych ústavoch, v sociálnych zariadeniach Českej katolíckej charity, vo výrobni hostí, na Cyrilometodějovej bohosloveckej fakulte v Litoměřiciach a v domácnostiach ordinárov na základe dohody medzi Štátnym úradom sociálneho zabezpečenia a ministerstvom kultúry a informácii v roku 1967. Nemohli pôsobiť v starostlivosti v rodinách, ani na úseku pastorácie a apoštolátu v rodinách, ani sa zasadzovali o obnovenie laických ženských reholí. Podľa Cuhry bol štát nútený akceptovať existenciu ženských rádov, „*nebot' se nepodařilo nalézt adekvátní náhradu za práci jejich příslušnic*“¹⁹⁶.

---

195 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 9

196 Cuhra, Církevní politika, str. 64

V roku 1971 sa podarilo vytlačiť ženské rády a rehole z výučby náboženstva na školách, pomoci v pastorácií, starostlivosti v rodinách, ktoré „využívaly k ovlivňovaniu věřících v náboženském duchu“¹⁹⁷. Predstavené rehoľných sestier mali akceptovať tieto pokyny a tak nedochádzalo k negatívnym prejavom. Malo to vytvárať podmienky pre aktívne volenie a zamedzeniu negatívneho ovplyvňovania občanov v ich starostlivosti.

Kvôli ich vysokému veku a nemožnosti prijímania nových členiek stála pred úradom otázka nahradenia ich služby inými zamestnancami a starostlivosť o nich na dôchodku. Nábor nových zamestnancov v sociálnej oblasti nemohli realizovať rehoľníčky, ani prijímať novicky.

Podľa názoru režimu nemali rády a rehole právnu subjektivitu, nemohli teda ani oficiálne vlastniť vlastný majetok. V rokoch 1973 – 1976 sa režimu podarilo zvrátiť rozhodnutia ohľadne vrátenia rehoľného majetku vydané v rokoch 1968 – 1969, podarilo sa mu v 31 charitných domoch a rekreačných zariadeniach Českej katolíckej charity 23 zariadení obsadiť členmi KSČ, ktorí tak mohli „uplatňovat politický vliv na život v charitních domech“¹⁹⁸, napr. účasťou rehoľníčok na voľbách.

Od 1. septembra 1988 mohli ženské rády prijímať novicky, podľa názoru Sekretariátu sa tak „vychází vstříc k požadavkům představitelů ŘKC, SKD Pit a ČKCH a tím řeší jeden ze složitých problémů ve vztazích mezi čs. státem a ŘKC“.¹⁹⁹ Podobnú možnosť nedostali mužské rády a kongregácie. To bola jediná zmena, ktorú akceptoval režim až do prevratu 1989.

---

197 Informace o současné, str. 2

198 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 11

199 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace pro s. ministra Kymličku, k jeho osobnímu rozhovoru s předsedou vlády ČSR s. Adamcem, str. 1

2.4. Nekatolícke cirkvi a náboženské spoločnosti

Sekretariát pre veci vytvoril pre nekatolícke cirkvi a náboženské spoločnosti jedno oddelenie, ktorého cieľom bolo dohľad a presadzovanie štátneho záujmu. Zahŕňalo 16 cirkví a náboženských spoločností, ich postoj k nim bol rozdielny, pričom ČCE „*považovala za nepriateľské seskupení mnohdy rovnocenné katolícke cirkvi, jiné cirkve podle dohlížitelů loajálně plnily své úkoly*“²⁰⁰. Opatrenia voči katolíckej cirkvi mali širší dosah, pretože sa na ňu orientovali i niektoré nekatolícke cirkvi a náboženské spoločnosti.

K cirkvám sa pristupovalo diferencovane na základe „*stupně jejich ochoty ke zřeknutí se „chyb“ a „omylů“ z let 1968 – 1969*“²⁰¹. V rámci cirkví prebehli čistky, kde boli z vedúcich funkcií a iných inštitúcií odstránení ľudia, ktorých štát považoval za neprijateľných a na nich miesta dosadzoval ľudí, u ktorých predpokladal kladný vzťah k socialistickému zriadeniu. Na základe toho mohol konštatovať režim, že sa cirkvi prispôbili žiadúcemu spoločenskému vývoju.

Prijatá bola zásada, že činnosť cirkví a náboženských spoločností sú voči štátu zodpovední duchovní, činnosť laických predstaviteľov je podriadená interným opatreniam danej cirkvi, ktoré vyplývajú z uznaného cirkevného zriadenia. Voľby do vedúcich cirkevných úradov na všetkých úrovniach štruktúry boli predtým konzultované štátnymi a straníckymi orgánmi.

Oficiálne vedenia cirkví potom vydávali napr. prehlásenia k 30. výročiu ČSSR Sovietskou armádou, k priebehu XXV. Zjazdu KSSS a k XV. Zjazdu KSČ, k príprave volieb do zastupiteľských orgánov, k podpore II. Štokholmskej výzve, k odmietnutiu Charty 77. Režim tlačil s požiadavkami na

---

200 Cuhra, Církevní politika, str. 44.

201 Cuhra, Církevní politika, str. 45.

ukončenie niektorých akcií a uskutočňovanie akcií iba v cirkevných objektoch.

Správa z roku 1970 hodnotila situáciu v cirkvách ako uspokojivá, pretože predstavitelia cirkví, ktorí mali svoje ústredia v USA, Švajčiarsku a Anglicku boli zvané na schôdzky na ministerstvo kultúry pri svojej návšteve Československa, kde sa im podľa názoru úradu „*dostáva všech potřebných informací o církevních problémech*“²⁰². Ich vedenie pri týchto schôdzkach dávalo najavo pozitívne vzťahy k štátu a záruky, že „*činnost duchovních i laických funkcionářů nebude v rozporu se společenským vývojem v ČSSR*“²⁰³.

Ekumenická činnosť, ktorú sa uskutočňovala medzi cirkvami podozrieval režim z toho, že cieľom nie je ekuména, ale „*politické motivy – seskupování církví a vytváření jednotné protikomunistické fronty*“²⁰⁴. Nepatrilo to medzi aktivity, ktoré by sa tešilo priaznivej pozornosti režimu, podporované boli mierové práce v rámci cirkví a náboženských spoločností.

Usiloval o to, aby k tomuto hnutiu nepridali ostatné cirkvi a nezískalo tak širšiu podporu, chcel paralyzovať tendencie „*k teologickému, akčnímu a organizačnímu sjednocení protestantismu na teritoriu České socialistické republiky*“²⁰⁵ a ekumenické vzťahy smerom ku katolicizmu. Preveroval činnosť Ekumenickej rady cirkví ČSR, tak aby bola zameraná „*na ekumenické styky hlavně mezi představiteli církví a k omezení ekumeny mezi jednotlivými sbory církví*“²⁰⁶. Akcie usporadúvané Ekumenickou radou boli povoľované len zriedkavo.

---

202 Informační správa, str. 9.

203 Informativní zpráva, str. 8.

204 Informační správa, str. 10.

205 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Kontrolní zpráva o realizaci uznesení PÚV KSČ z ledna 1973 v podmínkách České socialistické republiky, str. 17.

206 Informační správa, str. 10.

2.5. Českobratská církev evangelická (ČCE)

Medzi najpočetnejšie protestantské cirkvi patrila ČCE, kde pôsobilo 276 duchovných s 250 000 registrovanými príslušníkmi, ktorí platili daň²⁰⁷. V hodnotení Sekretariátu pre veci cirkevné sa správala politicky exponovane počas pražského jara, pretože vo svojich rezolúciách a memorandách vyslovovala požiadavky, v ktorých malo ísť o „základní změnu společenského zřízení“²⁰⁸. Ešte v roku 1969 usilovala zrušenie trestu smrti, ratifikáciu dokumentov o ľudských právach.

Po prijatí nových pravidiel vzťahu štátu a cirkvi sa uskutočnilo stretnutie na ministerstve kultúry so synodným kurátorom ČCE 8. 5. 1970. Sekretariát pre veci cirkevné vyčítal Pavlovi Šimkovi jeho vystupovaniu a konaniu v rokoch 1968 – 1969. Synodný senior Kejř, zvolený na XVI. synode ČCE v roku 1969, vystupoval pozitívne voči režimu a dal prísľub, že *jeho cirkev bude podporovat konsolidační úsilí vlády*²⁰⁹.

Vedenie cirkvi si podľa názoru Sekretariátu „opravňovalo zasahovat do otázek, které jim nepřísluší“²¹⁰. Bolo požadované, aby synodná rada dala záruku, že „další vývoj v církvi bude s souladu se zásadami oficiální církevní politiky“²¹¹ a stretnutie synodu neslúžilo proti záujmom režimu. Členovia synodnej rady podľa Moréeho často počuli, že sa „ČCE nepřizpůsobuje novým poměrům.“²¹²

Kriticky bola vnímaná činnosť Zväzu československého evangelického

---

207 Informativní zpráva, str. 7.

208 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Záznam z jednání s JUDr. Pavlem Šimkem, synodním kurátorem Českobratské církve evangelické dne 8.5. 1970, str. 1.

209 Informační správa, str. 7.

210 Informativní zpráva, str. 7.

211 Informativní zpráva, str. 8.

212 Morée, str. 37.

duchovenstva (SČED), ktorý bol Sekretariátu „*mluvčím reakčních živlů v církvi a dnes nechce nic ze své linie měnit.*“²¹³ Sekretariát navrhol SČED vo svojej správe zrušiť kvôli činnosti v rokoch 1968-1969 a kvôli neodvolaniu niektorých svojich výziev, ako napr. odchod cudzích vojsk a výmena skorumpovaných osob.

SPVC zvolila voči cirkvi útočnú stratégiu, ktorá sa prejavovala zoznam požadovaných krokov, ktorý bol neustále predlžovaný, napr. prehlásenie k politickej situácii, výzva k voľbám. Odnímané boli súhlas farárov k zvoleniu seniorov, zakázané boli od jara 1971 zahraničné cesty cirkevných predstaviteľov. Výsledkom jednania XVII. synodu v roku 1971 boli neskôr zverejnené dva listy, v ktorých sa prejavovali myšlienky z roku 1968. Vláde a prezidentovi republiky bol zaslaný list so žiadosťou o zastavenie postihov ľudí, ktorí prejavili v rokoch 1968 – 1969. Druhý list smeroval na SPVC, v ktorom bol zoznam diskriminačných opatrení, ktorí požadoval synod za neobhájiteľné kvôli dlhodobým postojom ČCE. Jediný výrazný úspech bolo nezvolenie Pavel Šimek do pozície synodného seniora.

Výsledky XVII. synodu sa stali základom pre rokovanie medzi Synodnou radou ČCE a Sekretariátom pre veci cirkevné vlády ČSSR na predsedníctve vlády, ktoré sa uskutočnilo 26. januára 1972. Karel Hrůza na základe dvoch dochovaných správ sa vyhrážal, že štátna moc môže tvrdo zakročiť voči cirkvi tak, že by zosadila vedenie, „*čímž by se církev dostala pod přímou kuratelou státních orgánů.*“²¹⁴ Podľa Morée synodnú radu „*zachvátila panika z nedozírných následků, kdyby nepřistoupila na požadavky SPVC.*“²¹⁵ List,

---

213 Informativní zpráva, str. 8.

214 Morée, str. 38.

215 Morée, str. 38.

ktorý poslal Synodná rada do zborov, odrážal túto zmenu a obrat vedenia cirkvi voči režimu.

Tento obrat vedenia z januára a februára 1972 sa začal prejavovať v rozdelení cirkvi na dva tábory, kde jeden nekonfliktný vzťah k režimu a druhý, ktorý si želal cirkev, „*ktará mluví aktivně a kriticky do politických událostí v zemi.*“²¹⁶ Časť vedenia ČCE sa rozhodlo zmeniť stanovisko a „*byla ochotna vést s představiteli státu jednání o určité formě akceptování nové politické situace*“²¹⁷. Priklonilo sa na stranu vládnucej moci vo svojich prehláseniach, odporcom normalizácie boli odnímané štátne súhlasy k výkonu duchovenskej služby a vylúčovaní z bohoslovecké fakulty. XVIII. Synod ČCE v roku 1973 vo svojom prehlásení odsúdila vyhlásenia synod z rokov 1969 a 1971 a vydala sa cestou spolupráce so socialistickým štátom. Normalizačný režim podľa Moréeho dosiahol, čo chcel, pretože cirkev sa ústami synodnej rady i synodu „*sice opatrně, ale celkem jasně distancovala od svých dvou nejsvobodnějších synodů, a to i teologicky.*“²¹⁸

Táto zmena pozície synodu vyvolala reakcie medzi duchovným. Jedným z prejavov bola aj diskusia na poradnom mierom výbore v roku 1973, v ktorej zazneli kritické pripomienky. Táto diskusia sa stala dôvodom pre stratu štátneho súhlasu pre Jakuba Trojana a Alfréda Kocába, ktorí boli v mierovom výbore. Odstránené boli nepohodlné osoby z cirkevnej života, aby nemohli aktívne ovplyvňovať názory cirkevných orgánov.

V roku 1974 bol rozpustený SČED a medzi študentmi Komenského teologickej fakulty vznikla petícia proti zákrokom štátnej správy a na podporu farárov, ktorí stratili štátny súhlas. Podpísalo ju 22 študentov. Fakulta i vedenie

---

216 Morée, str. 39.

217 Cuhra, Církevní politika, str. 51.

218 Morée, str. 40.

sa cirkvi sa podľa Morého dostalo pod tlak, „aby ukázala, že reči o loajalite k socialistickému zřízení myslí vážně.“²¹⁹ Odsúdená mala byť Nová orientácia, ktorá mala stáť za tým všetkým. Fakulta zriadila komisiu, ktorá sa snažila signátorov listov presvedčiť, aby odvolali svoj podpis. Podarilo sa jej to u 17 študentov, piati trvali na svojom stanovisku. Ako trest nesmeli ďalej pokračovať v štúdiu.

Sekretariát hodnotil negatívne činnosť Novej orientácie, pretože jej členovia podľa Cuhry „dokázali otevřeně kritizovat mnohé protiprávní a nesmyslné zákroky Sekretariátu pro věci církevní i ministerstva vnitra“²²⁰. Tento názov podľa Morého slúžil ako nálepka „pro faráře a laiky, kteří kritizovali normalizační režim i církevní vedení po r. 1972.“²²¹ Bola vnímaná ako nátlaková skupina a hlavný zdroj problémov v ČCE.

V roku 1975 zaslali štyria²²² bývali farári ČCE predsedníctvu ÚV KSČ, vláde a Federálnemu zhromaždeniu ČSSR a ostatným cirkvám²²³ otvorený list, v ktorom kritizovali oficiálnu cirkevnú politiku. Oficiálne vedenie ČCE Kejř a Škarvan túto akciu odsúdili, ale „z formálních a protokolárních důvodů se však od obsahu dopisu výrazně nedistancovali“²²⁴. Podľa Morého vyjadrovalo cirkevné vedenie svoj

---

219 Morée, str. 41.

220 Cuhra, Církevní politika, str. 46.

221 Morée, str. 42.

222 Šimsa, Dus, Trojan a Kocáb.

223 Zaslali ho aj ostatným cirkevným predstaviteľom: Cirkvi Československej husitskej, vedeniu ČCE, Cirkvi bratskej, Jednote bratskej, Evangelickej cirkvi metodistickej, Bratskej jednote baptistov, biskupovi Tomáškovi a Komenskej bohosloveckej fakulte.

224 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za květen 1975, str. 6.

„opatrný souhlas s tímto dopisem, i když zdůraznilo, že by věci formulovalo jinak a hlavně, že by více podtrhlo svou loajalitu socialistickému zřízení“²²⁵

Ako reakcia na tento list bol zaslaný na základe konzultácie s vedením SPVC otvorený list synodnej rady ČCE duchovným cirkvi, v ktorom bol vyjadrený odstup od predstaviteľov Novej orientácie, ktorá mala tvoriť opozíciu voči cirkvi a štátnej správe a odmietalo sa „zneužívaní náboženského cítění věřících k politickým cílům“²²⁶.

Situácia v ČCE po zverejnení Charty 77 hodnotil úrad ako zložitú, pretože šesť²²⁷ bývalých duchovných podpísalo Chartu 77 a kvôli pôsobeniu hnutia Nová orientácia, ktoré sa snažilo podľa názoru Sekretariátu „zavést českobratrskou církev evangelickou na platformu politické opozice“²²⁸. Vedenie cirkvi bolo pozvané na konzultácie na ministerstvo kultúry, ktorých cieľom bolo, aby synodná rada vydala prehlásenie ku signatárom Charty 77. Štátna správa podľa Moréeho využila toho, „aby církevní vedení přitlačila k zdi.“²²⁹ Požadoval prihlásenie k zriadeniu a odsúdeniu kritikov.

Sekretariát vypracoval vo februári 1977 komplexný materiál s opatreniami, ktorých cieľom bolo „prohloubení diferenciačního procesu, který se v církvi začal projevovat“.²³⁰ Podnetom sa stal materiál posielaný do zborov a na súkromné adresy duchovných nazvaný „Náš vztah k prohlášení Charty 77“,

---

225 Morée, str. 45.

226 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za červen 1975, str. 2.

227 Balabán, Kocáb, Trojan, Rejchrt, Šimsa a Karásek.

228 Informace 1/77, str. 3.

229 Morée, str. 46.

230 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Informace z oblasti církevní politiky za měsíc únor 1977, str. 3.

ktorý podpísali niektorí členovia Novej orientácie.

31 signátorov tzv. Evanjelickej charty zaslalo dňa 7. mája 1977 list Federálnemu zhromaždeniu s názvom „*Postavení cirkve a věřících*“. Medzi signátormi boli aktívni laici zo zborov, činní farári i farári zbavení štátneho súhlasu. Alfréd Kocáb, jeden zo signátorov, poslal anglické znenie listu generálnemu sekretariátu Svetovej rady cirkví. Zástupca generálneho sekretariátu si vyžiadal oficiálne stanovisko od vedenia ČCE k tejto záležitosti. Stanovisko bolo konzultované so Sekretariát pre veci cirkevné a na základe uznesenia synodnej rady rozposlané všetkým zborom cirkvi.

Synodná rada zvolala na 28. mája 1977 synodné zhromaždenia, v ktorom bol odsúdený list „*Postavení cirkve a věřících*“, prijatý návrh listu FS o nesúhlase s obsahom listu a vyjadrenie pozitívneho vzťahu k ČSSR a socialistickému zriadeniu. Ustanovila kárne výbory, v ktorých mala byť prešetrovaná činnosť signatárov a navrhnuté spôsoby riešenia situácie. Niekoľko signátorov zo farárov dostalo pokarhanie. Cirkevné vedenie podľa Moréeeho sa snažilo,

*„aby na jednu stranu nevypovídalo veškerou bratrskou solidaritu s těmi, kteří již stratili státní souhlas, a na druhou stranu neztratilo důvěru státní zprávy.“*²³¹

Tento postoj neuspokojoval nikoho. Viedlo to ku strate dôvery zo strany štátu a kritiky cirkvi. Správa z roku 1977 sa sťažovala, že sa jej nepodarilo prijať opatrenia na elimináciu iniciatívy Nová orientácia, čo sa malo prejavíť na XIX. Synode v 1975 a v neodmietnutí Charty 77. Negatívnu rolu mali zohrávať podľa názoru SPVC duchovní, ktorým bol odobratý štátneho súhlasu k výkonu duchovenskej činnosti.

---

231 Morée, str. 43.

Synodná rada vo svojich vyjadreniach vyjadrovala lojálny vzťah k politickému vývoju v ČSSR a ku každému akcii vydávala prehlásenia. Na konventoch boli vyberaní kandidáti, ktorí neboli členmi Novej orientácie a ani politicky negatívni duchovní a laici. Režim vystupoval voči cirkvi kriticky, pretože v rámci cirkvi existovali skupiny ľudí, ktorí s takýmto vyjadrenia synodnej rady nesúhlasili a režim o tej skutočnosti bol informovaný na základe vlastného šetrenia a na poznatkoch ŠtB. Prejavovali sa v požiadavkách na jednaní synod ČCE napr. v požiadavke obmedzenia vplyvu štátnych orgánov na činnosti, rozšírenie priestoru na činnosť, problematika ľudských práv a ekologické otázky. Tento postoj voči ČCE sa nezmenil do prevratu roku 1989.

2.6. Cirkevná tlač a dovoz kníh

Sekretariát pre veci cirkevné vytvoril jedno oddelenie pre regulovanie edičnej činnosti cirkví, ktoré cieľom bolo usmerňovanie tlače žiaducim smerom a presadzovanie uznesení predsedníctva ÚV KSČ. Pri tejto svojej činnosti spolupracoval s Českým úradom pre tlač a informácie, ktorý mal na starosti cenzúru tlače a snažil sa, aby v tlači nevychádzali state a články, ktoré by mohli obsahovať inotaje, podobenstvá a formulácie „*vyjadřující touto formou výhrady a kritiky současného politického vývoja u nás*“²³².

Boli zavedené porady Sekretariátu pre veci cirkevné s vedúcimi redaktormi cirkevných časopisoch, pričom účelom porad malo byť „*zvyšovat poměr angažovaných příspěvků z oblasti mírové činnosti církví, k podpoře budovatelského úsilí a programů Národní fronty*“²³³. Redaktori cirkevných periodík museli vypracovávať ročné a polročné ideové tematické plány, v ktorým mali uvádzať úvodníky a kľúčové články. Dostávali informácie o základných otázkach politiky a rozhodnutiach štátnych a stranických orgánov.

Katolícka tlač v rokoch 1968 – 1969 podľa mienky Sekretariátu otvorene útočila „*proti státní správě s plnou podporou vedoucích představitelů církve*“²³⁴. V priebehu roku 1970 sa uskutočnila personálna výmena v redakcii, kde došlo k výmene celej redakčnej rady vrátane vedúceho redaktora. Hodnotila činnosť Katolíckych novín a Duchovného pastiera „*snahou uzavírat se do vnitřních církvevních problémů, bez ohladu na vývoj v naší společnosti*“²³⁵.

Do redakcie sa dostali duchovní angažovaní v SKD, dostal sa ich generálny

---

232 Informační správa, str. 13.

233 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 25.

234 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Zpráva o konzultativních poradách s představiteli katolíckého a evangelického tisku, 30. července 1971, str. 1.

235 Zpráva o konzultativních poradách, str. 2.

tajomník páter Hochmann, na stránkach sa začali objavovať tzv. angažované články, názory a stanoviská. Katolícke noviny boli rozšírené na 6 strán, pričom 2 strany patrili Združeniu, došlo tak k zvýšeniu spotreby papiera o 50 %, z 106 ton na 159 ton ročne, pri náklade 120 000 kusov týždenne, na Slovensku vychádzali Katolícke noviny v šesťstránkovom rozsahu v náklade 130 000 kusov týždenne²³⁶.

V časopisoch ČCE sa v roku 1971 neuskutočnili kádrové zmeny, ale ustali „*otevřené úroky proti státní správě, tak jako v letech 1968 – 1969*“²³⁷. Obmedzená bola vydavateľská činnosť, kde vyšli v roku 1971 len štyri publikácie medzi nimi boli Evanjelický kalendár a Na každý deň. Proces konsolidácie prebiehal odlišne ako v katolíckej tlači, nevyužívali sa len administratívne zásahy. V roku 1972 bola zastavená činnosť Bratrstva a na určitý čas aj Český bratr, v ktorom bola po obnovení na základe tlaku SPVC vymenená redakčná rada v roku 1975. V časopisoch Teologická revue, Jednota bratská a Bratská rodina sa uskutočnili personálne zmeny.

Po týchto zmenách cirkevné periodika prinášali články a dokumenty, „*vyjadřující jejich angažovaný přístup k důležitým vnitropolitickým a mezinárodním událostem*“.²³⁸ V rámci predvolebnej kampane zverejňovali prehlásenia cirkví a náboženských spoločností.. Najviac požadovaných tém sa darilo presadzovať v Katolíckych novinách a v Českom zápase, v mesačníkoch menších denominácii prevládali teologické témy. Na zabezpečenie tohto cieľa dodávalo informačné stredisko Kresťanskej mierovej konferencie podkladové materiály o mierovej činnosti. Vychádzali však aj články, u ktorých sa sťažoval režim, že umožňujú alegorický výklad. Katolícke noviny sa podľa názoru

236 SUA, fond MK – SPVC, karton č. 2 – Návrhy k prohloubení státního vlivu v oblasti katolíckého tisku, 30. července 1971, str. 1.

237 Zpráva o konzulatívnych poradách, str. 2.

238 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 25.

Paulasa a Šebka menili v čítanie, „*jehož hlavní devízou je neprovokovat, nezneklidňovat, nevyčnivat, nemít potíže*“.²³⁹

Ordinári zaslali dňa 27. 4. 1977 list redakcii Katolíckych novín, v ktorom bola vyčítaná miere angažovanosti v prospech režimu. Opis bol zaslaný Úradu predsedníctva vlády ČSSR a MK ČSR. Za autoroch označovala správa Sekretariátu skupinu laikov, ktorí boli angažovaní v Diele koncilovej obnovy. V rozhovoroch s časťou ordinárov na ministerstve kultúry vznikla požiadavka na anulovanie listu, ktorá mala byť presadená na porade ordinárov 1. júna 1977.

Opatrenia navrhované po XV. zjazde KSCĎ hodnotili situáciu v katolíckej tlači jako politicky citlivú oblasť, pretože tlač slúžila ako zdroj informácií pre veriacich občanov a duchovných v ČSR, ale i „*pro vyloženě nepřátelsky orientované duchovní a laiky jak doma, tak i v zahraničí*“²⁴⁰. Bolo oblasťou politických a ideologických stretov a nepriateľskej kritiky.

Periodika mali byť využívané k ovplyvňovaniu veriacich v zmysle cirkevnej politiky, zároveň sa malo zabezpečiť, aby nedošlo ku kritike, „*že ztrácí katolický charakter*“²⁴¹. Slovo mier podľa Paulasa a Šebka bolo skloňované „*ve všech pádech a při každé příležitosti*“.²⁴² Redačné rady mali byť vyberané z predstaviteľov lojálnych duchovných na patričnej odbornej úrovni. Periodika ZDK – PiT mal byť využívané v nasledujúcom období ofenzívnejšie smerom k nečlenom a voči zahraničiu. V roku 1982 Katolícke noviny stratili cirkevný súhlas po tom, čo ZDK – PiT ako vydavateľ novín dostal zákaz z Vatikánu²⁴³.

Pre neperiodickú tlač, ako boli pastierske listy a ďalšie tlačoviny pre

---

239 Paulas, Jan – Šebek, Jaroslav (eds.): Katolícké noviny 1949 – 1989. Praha : Katolícky týdeník 2009, str. 163 (ďalej „Paulas, Šebek“).

240 SUA, fond MK – SPVC, kartón č. 2, Rozpracování záverů XV. Pléna ÚV KSCĎ v I. Oddělení SPVC MK ČSR, str. 4.

241 Tamže.

242 Paulas, Šebek, str. 206.

243 Paulas, Šebek, str. 204.

vnútornú potrebu cirkvi platila od roku 1972 povinnosť odovzdávať tri výtlačky k evidenčným a archívnym účelom. Podliehali schvaľovaniu zo strany národných výboroch, celoštátne tlačoviny podliehali súhlasu Sekretariátu.

Dovoz náboženskej literatúry bol sledovaný a povoloňovaný vo výnimočných prípadoch z technických dôvodov, napr. dovoz špeciálneho biblového papieru. Dovezená mohla byť literatúra, ktorá sa aj predtým dovážala a tie publikácie, u ktorých by tlač bola veľmi drahá. Nemohla byť dovezená beletria a poézia s náboženským zameraním a obsahom.

V roku 1972 bol povolený dovoz českého prekladu Kráľickej biblie prostredníctvom Spojených biblických spoločnosti v Londýne v „počtu 70.000 výtisků kapesních a 5.000 výtisků rodinných“²⁴⁴. V roku 1975 povolený dovoz latinských breviárov z Ríma pre liturgické potreby v počte 5 000 kusov, Slezkej cirkvi a. v. a Cirkvi bratskej povolil dovoz poľskej biblie z Poľska pre potreby poľsky hovoriacich veriacich v počte 1 500 výtlačkov²⁴⁵.

Na základe nedostatku papiera vytváral Sekretariát tlak na množstvo vytlačenej náboženskej literatúry, zasahovalo sa do edičného plánu, niektoré tituly boli vyradené, iným znížené náklady a bolo zavedené pravidlo o nutnosti schvaľovania sekretariátom pre veci cirkevné. Edičný plán musel najprv schváliť Sekretariát, ktorý ho predložil knižnému odboru na ministerstve kultúry. Každá publikácia predkladaná redaktorovi Ústredného cirkevného nakladateľstva podliehala schváleniu Sekretariátu. Počet vydaných kníh a iných tlačovín bol silne obmedzovaný.

Len najnutnejšie potreby mali byť zaisťované prostredníctvom Ústredného cirkevného nakladateľstva riadené Združením katolíckych duchovných – Pacem in Terris, ktoré predstavovalo jediné vydavateľstvo povolené pre vydávania

---

244 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 27.

245 Kontrolní zpráva o realizaci, str. 27.

cirkevných neperiodických tlačovín. Jeho činnosť bola limitovaná počtom papiera, ktorý mal stačiť len na najnutnejšie cirkevné tlačoviny, napr. spevníky a liturgické texty. Uvedený stav sa stal na konci osemdesiatich rokoch predmetom kritiky doma i v zahraničí. Tento neutešený stav pretrval do prevratu 1989.

Záver

Správy vypracúvané Sekretariátom pre veci cirkevné na Ministerstve kultúry ČSR boli písané optikou režimu, ktorý pristupoval k cirkvám a náboženských spoločnostiam negatívne. Všimli si len vybrané javy a požadovaná bola konformita s vládnuším režimom, pričom cirkvi a náboženské spoločnosti k tomu nemohli mnohé povedať. Mali postavenie pasívneho účastníka.

Cirkevná politika predsedníctva ÚV KSČ voči cirkvám a náboženským spoločnostiam uznávala právo existencie štátom uznaným cirkvám a náboženským spoločnostiam pri uspokojovaní náboženských potrieb veriacich obča-nov. Zároveň pevne stanovila miesto pre cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré nemohli zasahovať do politického systému štátu a ich činnosť bola obmedzovaná len na akcie v rámci cirkevných objektov. Zakázané boli koncerty a prednášok bez súvislosti s náboženstvom, brigády a tábory mládeže.

Na zabezpečenie tohto cieľa kontroloval proces prijímania na bohoslovecké štúdium, cez umiestňovanie duchovných na konkrétne miesto prostredníctvom inštitútu štátneho súhlasu až k tomu, kto bude vo vedúcich funkciách v daných cirkvách. Funkcie mali vykonávať len ľudia s oprávnením a ktorí mali pozitívny prístup k socialistickému zriadeniu. Kontrolovaná bola dovoz cirkevnej tlače a cirkevné periodiká.

Tento prístup bol uplatňovaný prostredníctvom siete okresných a krajských tajomníkov, ktorí mali starosti každodenný styk s duchovnými. Dochádzalo pritom aj k neprimeraným zásahom do činnosti cirkví a náboženských spoločnosti. Tieto problémy sa snažil Sekretariát ako najvyšší orgán riešiť prostredníctvom lepšieho školenia a vysvetľovania cieľom cirkevnej politiky.

Uplatňoval pritom zásada, že línia je správne stanovená, problémy môžu nastať len pri ich aplikácii. Neboli do úvah o smerovaní cirkevnej politiky brané postoje a názory druhej strany.

V rámci katolíckej cirkvi sa podarilo režimu väčšinu impulzov z II. Vatikánskeho koncilu zamedziť, lebo mandát na interpretáciu mali príslušníci Združenia katolíckych duchovných – *Pacem in Terris*. Účasť laikov na živote bol obmedzovaná, farné rady a ekonomické rady neboli žiadúce. Žiadosť ordinarov o chválenie trvalého jáhenstva nebola schválená, púte boli pod silnou kontrolou ŠtB a vyvíjaný tlak, aby sa neuskutočnili, pretože púte ostali jedným možným verejným vyjadrením nespokojnosti veriacich a duchovných voči uplatňovanej cirkevnej politike.

V prípade protestantských cirkví uplatňoval Sekretariát rozdielny postoj, kde v rámci svojej činnosti podporoval menšie na úkor tých väčších, kde niektoré cirkvi mohli stavať svoje modlitebne v tomto čase, iné nemohli. Najväčšiu pozornosť sústredila ČCE kvôli svojej početnosti a kvôli hnutiu Nová orientácie, ktorá vystupovala polemicky voči režimu. Odpor vedenia sa podarilo zlomiť v roku 1973, kde synoda sa vo svojom prehlásení plne priklonila na stranu režimu. Do prevratu však ostala pod silným dohľadom režimu.

Režim sa snažil mať všetko pod svojou kontrolou a nedovoľoval prekročenie hraníc, ktoré pevne stanovil cirkvám a náboženským spoločnostiam. Keď padol, cirkvi stáli oslabené s množstvom problémov, ktoré tlak režim vykonal na ich sebavedomí a na ich myslení. V novej dobe sa snažili ich vyriešiť, pričom nie vždy mali šťastnú ruku, ale zodpovednosť bola už iba na ich, pretože nový režim im nechal k tomu voľnú ruku a nezasahoval do ich činnosti v takej miere ako komunistický režim.

Zoznam literatúry

Státní ústřední archiv v Praze, fond MK – SPVC

Monografie:

Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země. Brno : CDK 2012

Cuhra, J.: Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR vol. 34. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001

Cuhra, Jaroslav: Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972, Sešity ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, vol 32. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1999

Holečková, Marta Edith: Cesty českého katolického samizdatu 80. let. Praha : Vyšehrad 2009

Kaplan, K.: Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963 – 1973. Edice Historia ecclesiastica sv. č. 9. Brno: CDK 2001

Pešek, Jan – Barnovský, Michal: V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969 – 1989. Bratislava : VEDA 2004

Kvalifikačné práce:

Demel, Zdeněk: Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945 – 1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu. Disertační práce. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2007

Faber, Tomáš: Uplatňování církevní politiky prostřednictvím státních institucí v letech 1948 – 1989, Diplomová práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích: České Budějovice 2008

Klokočka, P.: Náboženský život katolické církve Sokolovského vikariátu v materiálech církevního tajemníka 1949 – 1960. Diplomová práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. 2011

Zborníky:

Cesta církve 1, knižnice studijních textů Českobratrské církve evangelické, Praha: ČCE 2009.

Koller, Erwin – Küng, Hans – Križan, Peter (eds.): Zradené proroctvo. Československá podzemná cirkev medzi Vatikánom a komunizmom. Prešov : Vydateľstvo Michala Vaška 2011, str. 149

Paulas, Jan – Šebek, Jaroslav (eds.): Katolické noviny 1949 – 1989. Praha : Katolický týdeník 2009